

Sámediggi
Sámedigge
Sámiediggie
Saemiedigkie

Kartläggning av rasism mot samer i Sverige

Tobias Poggats/Vaartoe
På uppdrag av Sametinget
2018-09-28

Tobias Poggats, Vaartoe – Centrum för samisk forskning, Umeå universitet/Ubmejen universitiähta, på uppdrag av Sametinget.

Projektlederen har även haft handledare i sitt dagliga arbete som kommit med synpunkter på texten och hjälpt det praktiska arbetet framåt. Handledargruppen har bestått av: *Docent Per Axelsson, professor Patrik Lantto, docent Coppélie Cocq, samtliga Umeå universitet/Ubmejen universitiähta. Jon-Petter Stoor, doktorand, Samisk nasjonal kompetansetjeneste – psykisk helsevern og rus (SANKS), Finnmarkssykehuset HF/ Sámi našuvnnalaš gealbobálvalus – psykalaš dearvvašvuodasuddjen ja gárrendilledikšu (SÁNAG), Finnmárkku Buohcciviessu.*

En samisk referensgrupp har kvalitetssäkrat arbetet. Den har bestått av: *Ellacarin Blind, handläggare kultur- och samhällsfrågor, Svenska samernas riksförbund (SSR), Lotta Omma, Medicine doktor, Rebecka Forsgren, styrelseledamot i Sáminuorra, samt Helena Dådring, ordförande Landsförbundet svenska samer (LSS)*

© Sametinget 2018

Omslagsfoto: Marie Enoksson

Sametinget, Box 90, 981 22 Giron/Kiruna
Besöksadress. Adolf Hedinsvägen 58
Telefon: 0980-780 30
Fax: 0980-780 31
E-post: kansli@sametinget.se

www.sametinget.se

ISBN 978-91-984911-0-4

Innehåll

Ordlista	3
Förord	4
Sammanfattning	5
1. Introduktion	7
Syfte	8
Samer	8
Rasism	9
2. Metod	14
3. Resultat: Rasismer och dess effekter	18
3.1 Etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering	20
3.2 Brister i samers självbestämmande eller inflytande	24
3.3 Narrativ som verkar negativt mot samer	27
3.4 Osynliggörande	29
3.5 Okunskap	31
3.6 Att ej arbeta mot etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering	33
3.7 Exkludering inom det samiska folket	34
3.8 Poliser som agerar etnorasdiskriminerande mot samer	36
3.9 Lagar och regler som har negativa effekter på samer	37
3.10 Resurser läggs inte på samer	38
4. Åtgärdsförslag	40
4.1 Forskningens förslag för att motverka rasistiska mekanismer	40
4.2 Rapportens förslag på konkreta åtgärder	44
5. Referenslista	46
Appendix A: Svar på webbenkät om samers utsatthet för rasism i Sverige	
Appendix B: Webbenkäten	

Ordlista

Etnicitet – indelning i en social grupp på grund av språk, historia, nationalitet, eller egenvald kategorisering.

Etnoras – eftersom etnicitet och ras båda används för att placera in människor i sociala kategorier och ge dem sociala identiteter används ordet etnoras i denna rapport istället för bara ras eller etnicitet.

Forskning – i den här rapporten används begreppet forskning i betydelsen vetenskapligt granskad litteratur.

Kolonialism eller koloniala processer – ordet används för att beteckna hur en stat tar kontroll över territorier och de människor som lever där. Kolonialism i denna rapport ses som en form av institutionell eller systematisk rasism.

Narrativ – föreställningar, beskrivningar, historier, stereotyper, och uppfattningar.

Ras – ras är ett socialt fenomen som uppstår när människor delas in i på grund av hudfärg, utseende, härkomst och liknande.

Rasism – rasism i denna rapport är det som skapar eller bibehåller ojämlikheter i möjligheter mellan etnorasiala grupper.

Resiliens – motståndskraft eller förmåga att genomgå motgångar, såsom att utsättas för rasism, utan att ta varaktig skada.

Förord

Denna rapport om rasismen som samer möter i Sverige har genomförts av *Vaartoe – Centrum för samisk forskning* på uppdrag av Sametinget. Regeringen har konstaterat att det saknas en systematisk kartläggning av förekomsten av rasism mot samer i Sverige idag och att en sådan kartläggning är nödvändig för att synliggöra problemet och bedöma vilka insatser som behövs. Uppdraget har varit att samla in kunskap om rasism mot samer, analysera den och göra den tillgänglig för en bredare publik. Baserat på kunskapssammanställningen framförs åtgärdsförslag som kan väntas leda till en minskning av rasism som samer utsätts för, samt dess negativa effekter.

Samiska företrädare har i olika sammanhang tagit upp den rasism som samer som grupp utsätts för. Detta beskrivs även i regeringens nationella plan mot rasism. Många samer vittnar om rasism på lokal nivå som kan yttra sig i form av mobbning i skolan, samt kränkningar och hot om våld på sociala medier. Det förekommer även att renar angrips som ett uttryck för rasism mot samer.

Rasism kan uppfattas på olika sätt. I den här rapporten kommer begreppet att breddas och skillnader i möjligheter mellan samer och majoritetsbefolkning att synliggöras. Rapporten erbjuder ett sätt att förstå systematiken i rasism mot samer. Den kan användas som ett underlag för samtal kring rasism mot samer och placera in samers upplevelser i en större kontext. Rapporten kan ses som en manual eller en karta där befintlig nationell och internationell kunskap placerats in – snarare än att den beskriver enskilda skeenden och aktörer som rasistiska. Läsaren bjuds härmed in att bredda sin förståelse för rasism och dess nyanser.

Den största uppskattning och ett stort tack riktas till alla de samer som på olika sätt delat med sig av sina upplevelser. Utan dem hade inte denna rapport varit möjlig att skriva.

Rapporten kan läsas av samiska och icke-samiska beslutsfattare samt andra med intresse för rasism och dess effekter på samer. Målet har hela tiden varit att bidra till att åstadkomma en verklig förändring för samer. Med bättre kunskap om de hinder som samer möter på grund av rasistiska mekanismer går det att hitta vägar framåt för att förbättra situationen.

Tobias Poggats, projektledare

Per Axelsson, projektansvarig

Anja Taube, kanslichef Sametinget

Sammanfattning

Sverige har i många år fått internationell kritik för att samers rättigheter inte respekteras och att samer utsätts för diskriminering. Samtidigt saknas det en samlad bild om hur rasism påverkar samer i Sverige idag. *Vaartoe – Centrum för samisk forskning* har fått i uppdrag av Sametinget att kartlägga rasism mot samer i Sverige. Genom att analysera anmälningar till DO, sammanställa vetenskaplig kunskap om rasism mot samer och andra urfolk, fråga samer hur de utsätts för rasism i Sverige via en enkät, och analysera berättelser om den rasism samer utsätts för, har mekanismer som diskriminerar samer identifierats – samt antirasistiska åtgärder mot dessa mekanismer.

Det teoretiska ramverk som använts för att identifiera rasistiska mekanismer är utformat av Gabrielle Bergman och Yin Paradies (Berman & Paradies, 2010).

Rasism definieras i denna rapport som *det som bibehåller eller förstärker ojämlikheter i möjligheter mellan etnorasiala grupper*. Rapporten har identifierat tio rasistiska mekanismer som delvis överlappar varandra:

1. **Etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering** (mellanmänsklig negativ behandling mot samer som trakasserier eller diskriminering). Enkätundersökningen antyder att 50-70% av samerna som deltagit är utsatta för denna rasism. Både enkätsvar och forskning visar att denna upplevelse är vanligare bland renskötare: mellan 70-90%. Samer som utsatts upplever sämre möjlighet till god psykisk och fysisk hälsa än andra grupper.
2. **Brister i samers självbestämmande eller inflytande** (samer har inte tillräcklig makt över saker som påverkar dem). Effekterna av "Brister i samers självbestämmande eller inflytande" är oklara då forskning som belägger effekter inte framkommit i kartläggningen. Berättelser från samer antyder att samer blir hindrade i tillgången till äldreomsorg och adekvat utbildning för sina barn.
3. **Narrativ som verkar negativt mot samer** (stereotyper och negativa föreställningar om samer). Effekterna av "Narrativ som verkar negativt mot samer" är oklara då forskning som belägger effekter inte framkommit i kartläggningen. Källor i rapporten pekar på att samer hindras då de försöker ifrågasätta dessa narrativ.
4. **Osynliggörande** (samers unika livsvillkor och förutsättningar tas inte på allvar, och de behandlas i vissa fall lika som majoriteten). Studier har visat att samer har lägre förtroende för sjukvården än svenskar. Den svenska sjukvården tar inte hänsyn till de särskilda problem som samer har och i praktiken har de därför inte samma kvalitet på sjukvården som majoritetsbefolkningen menar forskarna. Källor i rapporten pekar på att samers möjlighet till inflytande över saker som berör dem begränsas på grund av den rasistiska mekanismen "Osynliggörande".
5. **Okunskap** (okunskap om samers förutsättningar hos myndigheter, vårdpersonal, beslutsfattare). Samiska kvinnor har sämre möjlighet än svenska kvinnor till positivt förändringsarbete i fråga om mäns våld mot kvinnor. "Okunskap" påverkar även renskötande samers möjlighet till vård då vårdpersonal är okunnig om samers livsvillkor. Kvalitativa data antyder att samer begränsas i tillgången till en bra sjukvård, till att uttrycka en samisk identitet, och att kunna leva som samer i Sverige.
6. **Att ej arbeta mot etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering** (att veta om att trakasserier mot samer existerar men välja att inte göra något åt det). Effekterna av "Att ej arbeta mot etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering" är oklara då forskning som belägger effekter inte framkommit i

kartläggningen. Källorna i rapporten antyder dock att lärare och personal på skolor, samt chefer på arbetsplatser vetat om att trakasserier och utfrysning av samer pågår men inte gjort något för att stoppa det – med effekten att trakasserier får fortgå.

7. **Exkludering inom det samiska folket** (då samer exkluderar andra samer eller hindrar dem att uttrycka en samisk identitet). Effekten av ”Exkludering inom det samiska folket” är oklara då forskning som belägger effekterna inte framkommit i kartläggningen. Kvalitativa data pekar på att samer blir begränsade i möjligheten att uttrycka sin samiska identitet, och att lära sig mer om den samiska kulturen.
8. **Poliser som agerar rasdiskriminerande mot samer** (poliser som inte tar anmälningar från renskötande samer på allvar). Internationell forskning pekar på att urfolk blir begränsade i sin möjlighet till fysisk trygghet på grund av våld från poliser. Effekten av ”Poliser som agerar etnorasdiskriminerande mot samer” är oklara då forskning som belägger effekterna inte framkommit i kartläggningen. Kvalitativa data pekar på att renskötande samer blir begränsade i sin möjlighet att få hjälp av polisen, då samer berättar om hur de inte fått hjälp då renar plågats eller stulits.
9. **Lagar och regler som har negativa effekter på samer** (då regelverk eller lagar har en negativ inverkan på samer som grupp eller på grupperingar bland samer). Effekten av ”Lagar och regler som har negativa effekter på samer” är oklara då forskning som belägger effekterna inte framkommit i kartläggningen. Kvalitativa data pekar på att samer utanför samebyarna blir begränsade från att nyttja land- och vattenresurser på grund av lagar som staten upprättat.
10. **Resurser läggs inte på samer** (ekonomiska-, personal-, eller tidsresurser kommer inte samer till del vilket påverkar deras möjlighet att till exempel utbilda sig). Effekten av denna rasistiska mekanism är oklar då forskning som belägger effekterna inte framkommit i kartläggningen. Kvalitativa data pekar på att samer hindras i sin möjlighet till utbildning och möjlighet att använda sitt modersmål i sjukvården.

Antirasism är enligt Bergman och Paradies det som gör att skillnader i möjligheter mellan etnorasiala grupper minskar. Insatser behöver göras inom följande områden för att åstadkomma en minskning i skillnader i möjligheter mellan samer och majoritetsbefolkningen eller andra etnorasiala grupper:

1. Hög kunskapsnivå i samhället om det samiska folket, deras livsvillkor, kultur och historia och rättigheter som urfolk.
2. Stärk forskningen om det samiska folket, samhället, samt rasistiska mekanismer och dess effekter.
3. Utveckla antirasistiska strategier som är relevanta för samer, och stärk möjligheten att övervaka och anmäla rasistiska attityder och beteenden.
4. Stärk samiskt inflytande och självbestämmande över grundläggande samhällsservice, och så att de har inflytande över hur rennäringens marker får användas.
5. Stärk möjligheten att skapa en mångfald av berättelser och narrativ om det samiska folket genom att stärka samisk media och samisk kulturproduktion.
6. Stärk resiliensen hos det samiska folket genom att skapa möjligheter för samer att ta del av kultur, historia, och sitt språk för att stärka sin samiska identitet och motståndskraft mot rasism.
7. Stärk samiska organisationers inkluderande arbete mot olika grupper inom det samiska folket.

1. Introduktion

Den första delen i rapporten beskriver kort hur kunskapsläget kring rasism mot samer ser ut och hur rapporten kommer att genomföras i relation till denna befintliga kunskap. Sedan redogörs för den teoretiska grund som rapporten använder sig av och hur den ser ut. Första delen avslutas med en grund för användningen av ordet "ras".

Rasism är ett fält med forskning som spänner över en mängd olika områden – från hälsa (Woo, 2017), program för att öka äldres fysiska aktivitet (Brooks-Cleator & Giles, 2016), och studier om rättssystemet (Palmater, 2016), till studier om trafficking (Bourgeois, 2015), sexualitet och rättigheter (Fobear, 2014), och reklam (Blacker, 2013). För urfolk runt Arktis rör rasismfältet allt från tillgången till god sanitet i sina hem (Gasteyer, Lai, Tucker, Carrera, & Moss, 2016), utformandet av arkitektur (McCartney, 2016), urfolks inflytande över utvinningsindustrier (Hall, 2013), utbildning (Cross, Day, Gogliotti, & Pung, 2013), utsatthet för kroniska sjukdomar (Siddiqi, Shahidi, Ramraj, & Williams, 2017), till skadliga effekter av rasism som går i arv (Crawford, 2014). Att tala om rasism mot urfolk i generella termer är därför ganska otydligt. Handlar samtalet om rasism inom arbetslivet och rekryteringsprocesser av urfolk? Handlar samtalet om negativ behandling och hur det påverkar hälsan? Handlar samtalet om urfolks utbildningsnivåer och orsakerna till utbildningsglapp i förhållande till majoritetsbefolkningen?

Den forskning som finns om samers utsatthet för diskriminering eller utsatthet för negativ behandling för att de är samer är begränsad. Genom studier som gjorts om yngre samer vet vi att nära hälften av unga samer med en stark samisk identitet känner sig illa behandlade på grund av att de är samer – och för renskötare är den siffran upp till sjuttio procent (Omma, Holmgren, & Jacobsson, 2011). Detta har effekter på hälsa och generellt välmående hos unga samer – och de som utsatts värst har också högre förekomster av självmordsförsök och självmordstankar.

Det finns också forskning och andra informationskällor som på olika sätt rör rasismfältet. Statsvetare har undersökt Sametingets egentliga makt och visat att den är begränsad eller väldigt liten (Lawrence & Mörkenstam, 2012), och andra forskare pratar om att samer har ett lågt förtroende för vården i Sverige (Daerga, Sjolander, Jacobsson, & Edin-Liljegren, 2012). De arbeten som till exempel Ombudsmannen mot etnisk diskriminering har gjort (Ombudsmannen mot etnisk diskriminering, 2008), visar att samer känner sig diskriminerade inom en rad områden. Genom kampanjer som #vardagsrasismmotmigsomsame av Sameradion & SVT Sápmi vet vi att samer själva känner sig utsatta för rasism i flera delar av sitt liv. Det rör hemspråksundervisning, möjlighet att verka inom politiken, brister i kontakt med sjukvården och en rad andra områden. Internationellt har Sverige i många år fått kritik för att de inte gör nog för att samer inte ska utsättas för etnorasdiskriminering (Sameradion & SVT Sápmi, 2008, 2011, 2016). Det finns så att säga spridda skurar av publicerad forskning, rapporter, internationella granskningar, som antingen rör etnorasial diskriminering av samer, eller åtminstone antyder att en sådan diskriminering eller negativ behandling skulle föreligga. Frågan är bara hur ska sådan information ska relateras till teorier om rasism?

Denna brist på ett samlat fokus kring rasism och dess effekter, samt områdets bredd, berättigar alltså till en mer övergripande kartläggning av området för att bättre kunna dra relevanta slutsatser.

Regeringen har gett Sametinget i uppdrag att kartlägga rasism mot samer och hur den påverkar dem. Vaartoe – Centrum för samisk forskning är den institution som genomför kartläggningen åt Sametinget. I Vaartoens uppdrag ingår att kartlägga relevant vetenskaplig forskning om rasism mot samer, belysa liknande situationer för andra urfolk internationellt, analysera materialet från Sameradion & SVT Sápmis kampanj #vardagsrasismmotnig-somsame / #árgarasismamuvuostásápmelažžan, kartlägga anmälningar till Diskrimineringsombudsmannen med etnisk diskriminering som grund, särskilt kartlägga rasism mot de renskötande samerna, och analysera den del av Sametingets rapport om psykosocial hälsa (Stoor, 2016) som rör etnisk diskriminering.

Syfte

Syftet med denna rapport är att kartlägga rasism mot samer i Sverige idag. Detta görs genom att identifiera de mekanismer som skapar eller bibehåller hinder i möjligheter för samer, samt föreslå åtgärder för att motverka dessa mekanismer.

Samer

Antalet samer i Sverige anses vara mellan 20 000 – 55 000 personer och det traditionella bosättningsområdet Sápmi sträcker sig över norra delen av Skandinavien och in över Kolahalvön. Sápmi sträcker sig därmed genom Norge, Sverige, Finland och Ryssland. Det finns 51 samebyar som organiserar renskötseln i Sverige och dessa sträcker sig från Idre, i Dalarna, och norrut. Det finns problem med beskrivningarna av både Sápmis utsträckning och antalet samer. Samer har historiskt haft ett större bosättningsområde, men dagens bild av Sápmis utsträckning kan kopplas till att staten sedan slutet av 1800-talet fokuserat sin politik på att skilja de renskötande samerna från andra samer (Mörkenstam, 1999). Samer bor även utanför det traditionella bosättningsområdet, och den sydligaste sameföreningen finns i Skåne.

Inga officiella folkräkningar där samer själva får ange sin egen etniska tillhörighet har genomförts sedan 1945. Frågan om att registrera samisk etnicitet är känslig, och att registrera

Figur 1: Karta över Sápmi från Samiskt informationscentrum. Tecknare: Anders Suneson.

etnicitet i Sverige är förbjudet enligt svensk lag (Axelsson, 2015). Detta gör att antalsangivelserna av samer i själva verket är uppskattningar. Forskning som görs med samiska deltagare brukar använda sig av kontakter med sameföreningar, samiska utbildningar, samebyar och uppgifter från renägarregister för att komma i kontakt med samer (Daerga et al., 2012; Omma et al., 2011). Det vi vet är att år 2015 fanns det 4 653 renägare registrerade i Sverige, och inför Sametingsvalet 2017 fanns 8 766 röstberättigade personer i sameröslängden (Sametinget, 2018b). Detta är ingen angivelse på hur många samer som finns i Sverige. Den rimligaste vägen att genomföra en kartläggning som på något sätt omfattar samerna i Sverige är alltså att de själva får avgöra att de är samer.

Rasism

Teorier om rasism

Rasism är ett ämne som definierats och diskuteras inom en mängd olika discipliner. Robert Miles (Miles, 1989) definierar rasism som en sorts medveten och aktiv ideologi, som förvränger synen på andra människor för att kunna utnyttja dem i ett kapitalistiskt system. Ett annat synsätt på rasism är kombinationen av fördomar och makt. Philomena Essed (Essed, 1990) är en framstående teoretiker som tar avstamp i det synsättet och hon pekar på den systematiska rasismen, och hur den återskapas på samma sätt i olika länder; en majoritetsbefolkning tolkar en minoritet som underlägsen och detta återskapar vissa strukturer av förtryck. Goldberg (Goldberg, 1993) pratar om institutionell rasism, etik, och pekar på hur rasism kan uppstå trots att det inte finns rasistiska intentioner i människors handlande – att till exempel skapa en lag om att bara de som bott i ett visst land i minst 150 år får äga mark där ger en exkluderande effekt mot andra grupper av människor även om den ursprungliga avsikten inte varit rasistisk. Bonilla-Silva (Bonilla-Silva, 1997) pratar om hur olika rasgrupper i ett samhälle ständigt befinner sig i en hierarkisk skala, och att denna hierarki skapar ojämlikheter i handlingsutrymme för grupper som förtrycks. Även om vissa rasistiska mekanismer som exkludering på grund av hudfärg, religion, kultur, försvinner så kan ändå rasismen återskapas och bli synlig i andra former på grund av den hierarkiska indelningen av människogrupper, enligt Bonilla-Silva.

De definitioner av rasism som Sametinget (Sametinget, 2018a) och regeringen (Regeringskansliet, 2016) lägger fram tar med tankar från dessa teorier: rasism finns som ideologi, den kan vara systematisk, och rasism kan uttryckas av människor både medvetet och omedvetet.

Forskning om antirasism i Sverige argumenterar för att en grundläggande antirasistisk hållning ingår i den svenska självbilden. Från mitten av 1900-talet och framåt utvecklades bilden av Sverige som en "folkhemsutopi" präglad av jämställdhet och antirasistiska ideal – något som lever kvar än idag. I Sverige har rasism historiskt beskrivits som en ideologi där människor delas in i raser med biologiska skillnader. Detta har färgat synen på vilka som kan anses vara rasister och vad som utgör en rasistisk handling. För att bedöma om en person är en rasist ställs personens ideologiska övertygelse och medvetna intentioner i fokus då den agerar. Handlingar är så att säga rasistiska om personen som utför handlingen är en rasist. Denna hållning och snäva tolkning av rasism har gjort att rasism inte ses som särskilt utbredd i samhället. Majoritetssamhället har kunnat blunda för deras maktposition och privilegier, och den roll som de själva har då en etnorasiala maktordning reproduceras (Jämte, 2013).

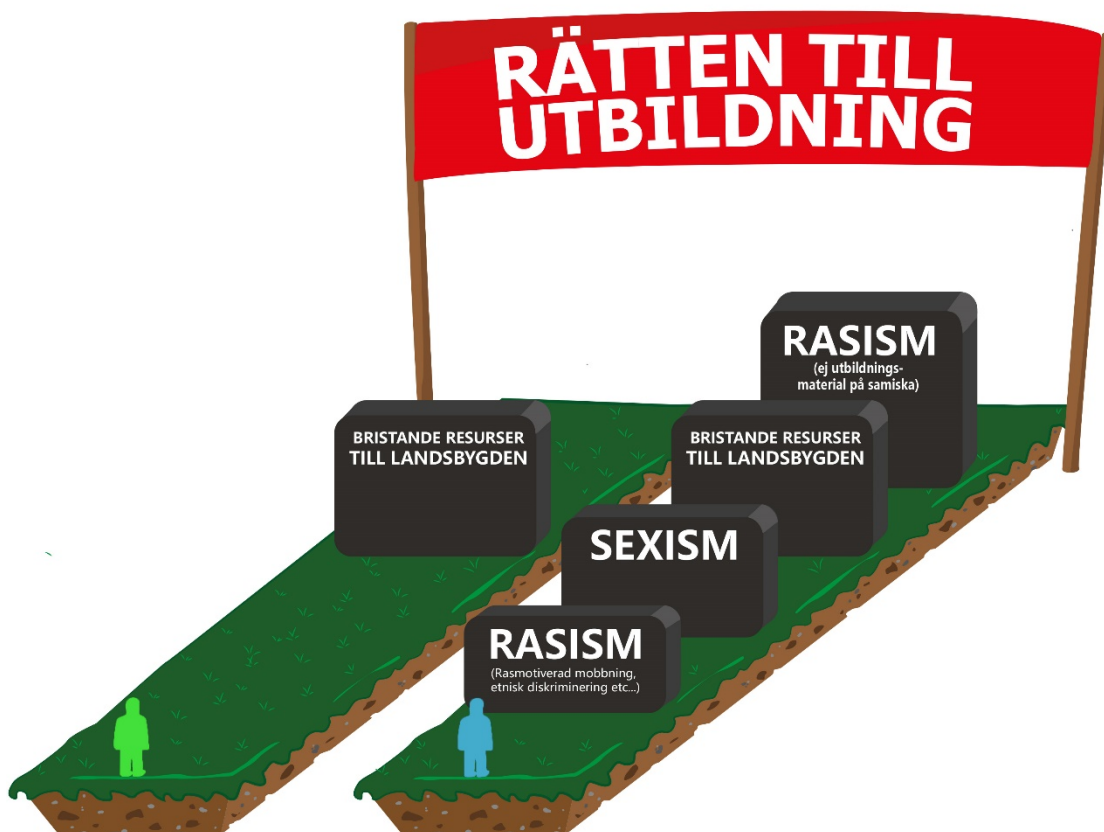
Vissa delar av rasismens effekter och uttryck är svåra att fånga upp bara genom att titta på dessa definitioner var för sig. Rasism behöver inte vara ideologiskt motiverat, rasism behöver

inte utgå ifrån fördomar, och även individer som inte har en överordnad maktposition kan utöva rasism mot andra. Rasism kan även uppstå då två grupper behandlas helt lika, där det egentligen är olik behandling av de olika grupperna som är mest rättvist.

Den teoretiska utgångspunkten för denna rapport

För att överkomma dessa problem utgår denna rapport från Gabrielle Berman och Yin Paradies teori om rasism (Berman & Paradies, 2010).

Kärnan i rasismbegreppet är att titta på skillnader i möjligheter mellan etnorasiala grupper, där rasismen är det som förstärker eller bibehåller en ojämlikhet i möjligheter mellan grupperna. Om vi till exempel ser på möjligheten till en god hälsa mellan urfolket samer och svenskar – vet vi att det föreligger en ojämlikhet; samer blir i mycket högre utsträckning negativt behandlade på grund av sin härkomst och mår därför sämre (Omma, Sandlund, & Jacobsson, 2013). Grupperna har alltså olika möjligheter i samhället, just på grund av att de är antingen svenskar eller samer. Rasismen i det här fallet är de mekanismer som gör att dessa ojämlikheter i möjligheter bibehålls eller förstärks: trakasserier mot samer på grund av deras upplevda ras eller etnicitet, och i förlängningen kanske även en politisk ovilja att lägga resurser på att minska den negativa behandlingen som samer utsätts för eller bättre efterleva FNs konvention om urfolks rättigheter.

Figur 1: Det finns många mekanismer som påverkar skillnader i möjligheter mellan grupper, där inte alla handlar om rasism. Illustration: Emil Juuso efter idé av Tobias Poggats.

Ojämligheter i möjligheter mellan etnorsiala grupper uppkommer inte bara grund av mekanismer kopplade till ras och etnicitet, utan kan även uppstå på grund av ett bredare system av förtryck som grundar sig på sexism, klassism, homofobi etc., och det är viktigt att göra en tydlig granskning för att se att förtrycket verkligen är kopplat till en grupps upplevda ras eller etnicitet. Att människor blir mobbade i skolan kan tänkas ha att göra med ett dåligt arbetsklimat och brister på åtgärder för att stoppa mobbning, eller så kanske skolan har ett problem med sexism vilket gör att kvinnliga elever och de som lever utanför en binär könsnorm upplever större grader av mobbning just på grund av deras könstillhörighet.

Rasism kan uttryckas genom rasistiska stereotyper eller övertygelser, fördomar (rasistiska känslor), eller diskriminering (rasistiska handlingar eller praxis). Rasism kan finnas på tre konceptuella nivåer som samvarierar i verkligheten. Internaliserad rasism inträffar då en individ bär på föreställningar om världen som orsakar eller bibehåller skillnader i möjligheter mellan etnorsiala grupper. Mellanmänsklig rasism inträffar då handlande, kommunikation, eller agerande mellan människor orsakar eller bibehåller möjligheter mellan etnorsiala grupper. Institutionell rasism inträffar när produktion, kontroll av, och tillgänglighet till materiella resurser, information, eller symboliska (kulturella) resurser förstärker eller bibehåller skillnader mellan etnorsiala grupper.

Vad är antirasism?

Antirasism enligt Bergman och Paradies är det som minskar skillnaden i möjligheter mellan etnorsiala grupper. I exemplet ovan skulle ett systematiskt arbete i skolan mot mobbning och etnorsmotiverad negativ behandling kunna tänkas vara ett sätt att minska den negativa behandlingen mot samer.

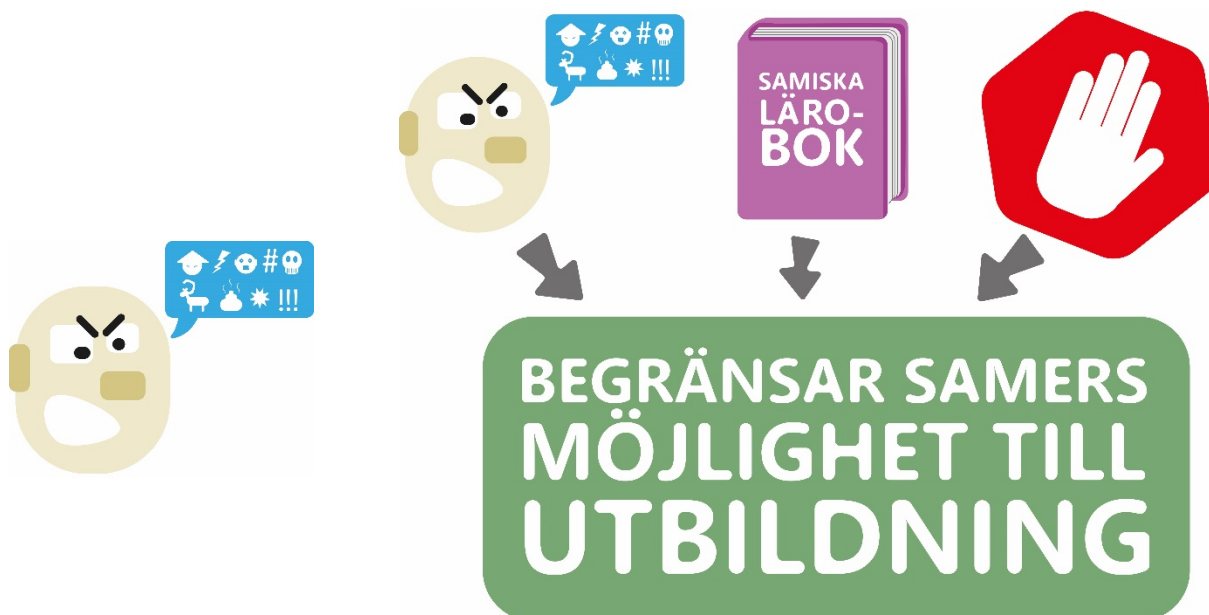
I ett antirasistiskt arbete är det också viktigt att inte fortsätta återskapa förtryck genom att försöka få alla etnorsiala grupper att bli lika – utan det handlar om att sträva efter rättvisa. Antirasism i ett språksammanhang är inte att tvinga samer att lära sig svenska, och bara använda sig av det språket (en form av assimileringspolitik som Sverige praktiserat), utan att se till att båda grupperna har lika möjlighet att använda sitt eget språk på sina egna villkor. Genom till exempel att höja språkkompetensen hos myndigheter, instifta lagar som stärker samers rätt att använda sitt eget språk, eller göra så att samer som blir hindrade att använda sitt språk kan anmäla det som diskriminering. För att referera till illustrationen ovan (Figur 1) är antirasism alltså att plocka bort hinder i vägen för människor – så att deras möjligheter blir lika.

Fördelen med denna syn på rasism och antirasism är att den går från att analysera enskilda händelser till att sätta fokus på rasismens effekter. En fråga som *"Var det verkligen rasism av en designer att stjäla samiska mönster och namnge sin kollektion för det nedvärderande L-ordet?"* riskerar att sluta i en subjektiv diskussion om händelsen borde tolka som rasism. Bergman och Paradies ramverk tvingar oss att se på denna information ur en annan synvinkel, och omformulera frågan som: *"Vilken negativ effekt har det på samer om designers utan kulturell kunskap producerar negativa stereotyper av det samiska folket?"*. På så sätt kan vi också få mer information om rasismens effekter – och därmed också resonera på ett informerat sätt om de åtgärder som kan vara lämpliga för att stoppa rasismen, eller minska dess effekter.

För samer innebär detta också att analysen kring förtryck kan breddas och även inkludera koloniserings-, och assimileringsprocesser som i väldigt hög grad påverkar urfolk runt hela

Arktis, och att det även titta på olika grupper av samer och skillnader i möjligheter dem emellan.

Det teoretiska ramverk som Bergman och Paradies lägger fram har fler sidor än vad som redogörs för i denna rapport. De ställningstaganden och analyser som denna rapport gjort vilar dock på hela den teoretiska grund som läggs fram av rasismforskarna.

Figur 2: Istället för att bara titta på vad individer säger eller gör (till exempel uttrycker rasism), så breddas analysen till en effekt-orienterad analys som handlar om rasismens effekter, och de mekanismer som förstärker eller bibehåller grupperns möjligheter (där individer som uttrycker rasism kan vara en faktor som påverkar). Illustration: Emil Juuso efter idé av Tobias Poggats.

Om ras, etnicitet och etnoras

Motiveringen till att prata om ras, eller etnoras är tvådelad. För det första: Som vi har sett i till exempel Sameradion & SVT Sápmis kampanj #vardagsrasismmotmigsomsame är frågor om genetiskt arv, viljan att undersöka samers blod, uppfattningar om härkomst, och indelning av samer på grund av deras utseende, ständigt återkommande i samers liv. Föreställningar om samer, deras mentala förmågor, moral och kroppsliga egenskaper reproduceras om och om igen i Sverige. Utseende och föreställningar om ett samiskt utseende *spelar roll*. På det sätt som samer kodalas av andra som just samer beror till viss del på hur samer ser ut eller förväntas se ut. Att bara använda ordet etnicitet för att tala om hur samer kodalas som samer blir därför missvisande. Kultur, språk, traditioner, nationalitet och andra egenskaper som inte är medfödda (etnicitet) är viktiga för att förstå hur människor delas in i kategorin "same", men om vi låtsas om att utseende inte spelar roll (en färgblind inställning till ras och rasism), missar vi viktiga delar av analysen kring rasismens effekter (Black, 2000; Paradies, 2006).

För det andra: att inte prata om ras gör det svårt att dra paralleller till forskning som görs utomlands – i till exempel USA och Kanada. Där görs forskning på olika grupper av människor, och forskare drar analyser kring hur människor delas in i raser på grund av språk, utseende, härkomst, och hur dessa indelningar påverkar olika grupper. Urfolksforskare utomlands har så att säga tagit tillbaka ordet ras, och använder det som ett instrument för att prata om rasism på ett sätt som inte görs i Sverige.

Ordet "ras" i denna rapport ska förstås som ett socialt fenomen. Ras är ingenting som är, utan någonting som hela tiden görs i sociala processer. Eftersom ras (fysiskt utseende, släktskap, kroppsform) går ihop med etnicitet (nationalitet, språk, självdefinition) då människor kodoas in i en social grupp använder denna rapport ordet etnoras. Detta är samma ord som Bergman och Paradies använder.

2. Metod

Denna andra del av rapporten börjar med att visa hur materialet har kategoriserats för att hitta rasistiska mekanismer, och sedan redogörs för vilka källor som använts för att kartlägga rasism mot samer i Sverige – och hur de samlats in. Totalt har sex källor använts.

Baserat på en omfattande genomgång av internationell och nationell vetenskaplig litteratur har ett antal rasistiska mekanismer identifierats och kategoriserats. Utefter detta har undersökningens material genomgått samma typ av kategorisering. Det innebär att de rasistiska mekanismer som kartlagts i denna rapport inte nödvändigtvis har identifierats som sådana i ursprungsmaterialet. Mekanismerna är inte helt fristående från varandra utan ska snarare läsas som övergripande rubriker som i vissa fall överlappar varandra. Sedan har effekterna för dessa mekanismer identifierats och kodats. Kodningen har här varit trogen de mekanismer och angivna effekter som källorna lyfter fram.

I vissa fall finns bara information om en etnorasial grupp och de hinder i möjligheter de möter. Ett exempel på sådan information är forskning som kartlägger hur en speciell urfolksgrupp motarbetas inom utbildningsväsendet. I resultatdelen beskrivs detta som forskning som antyder att det finns skillnader mellan etnorasiala grupper, då det inte är klart vilka möjligheter andra etnorasiala grupper har.

Totalt sex källor har använts som underlag för att kartlägga rasismen mot samer i Sverige idag. I denna rapport saknas information från andra källor som kan vara relevanta. Områdets bredd gör att en avgränsning måste göras – annars blir arbetet omöjligt att genomföra inom projektets ramar. Kritik, rapporter och remissvar finns från FN, Europarådet, samiska organisationer, Sametinget och människorättsorganisationer som kan bredda förståelsen om rasistiska mekanismer som diskriminerar samer. När denna rapport skriver ”kunskapsbrist” eller att ”forskning saknas” så är det utifrån de källor som redovisas nedan.

Vetenskaplig forskning

Scopus, Web of Science, och PubMed är tre databaser som indexerar vetenskapliga artiklar som publicerats i vetenskapliga tidskrifter – det vill säga: artiklar som är vetenskapligt granskade och har en hög trovärdighet. Rapporten baserar sitt vetenskapliga material på sökningar i dessa sökmotorer för att få fram vetenskaplig kunskap om hur rasism drabbar urfolk runt Arktis (där samer också finns med).

Varför inkludera andra urfolk runt Arktis? Anledningen är den låga förekomsten av vetenskapligt publicerat material kring ämnet i Sverige. Att basera hela rapporten bara på det som publicerats om samer i Sverige gör att analysen inte räcker långt. De undersökningar som gjorts internationellt stärker och breddar den forskning som finns i Sverige, och hjälper att hitta nya vägar och perspektiv för framtida forskning om rasism mot samer.

Figur 3: Genom att ta hjälp av forskning utomlands kan vi resonera om rasism mot samer i Sverige och dess effekter. Illustration: Tobias Poggats.

Sökkriterierna i de vetenskapliga databaserna har varit att artiklarna ska innehålla orden "racism", "ethnic discrimination", "decolonization", "colonialism", "historical trauma" och vara publicerade under de 10 senaste åren. Totalt 1544 unika antal artiklar har hämtats ut ur databaserna. Dessa har sedan sorterats grovt med kriterierna att studien ska ha en klar datakälla (argumenterande texter, kommentarer, och sammanställningar av annan sekundärlitteratur faller därmed bort), de ska beröra rasism mot urfolk i Sverige, Norge, Finland, norra delarna av Ryssland, Alaska, Grönland, Island, och de nordligaste områdena i Kanada. Totalt 108 artiklar som rör urfolk utanför Skandinavien fanns kvar efter den grova sorteringen, och 12 artiklar som rör samer i Skandinavien.

På grund av materialets omfattning har bara internationella artiklar utanför Skandinavien från de senaste fem åren valts ut i en andra sortering, och av dessa har bara de med ett tydligt fokus på rasism och dess effekter valts ut. Totalt 36 sådana artiklar har tagits med i denna rapport.

Artiklar om samer och deras utsatthet för rasism i Sverige och Norge som ej framkommit i databasuttaget har lagts till från egna källor. Totalt rör det sig om 14 sådana artiklar.

Webbenkät

Efter att ha sett framgångarna som bland annat Folkhälsomyndigheten hade med enkäten om transpersoners hälsa (Folkhälsomyndigheten, 2015) kommer denna rapport även att använda sig av en webbaserad enkät som riktar sig till samer med frågor om deras upplevelse av rasism. En webbenkät dras med en del metodologiska problem – såsom att det inte går att se vilken grupp människor som egentligen har svarat på den, att det inte finns en urvalsgrupp så att det går att se svarsfrekvens, samt att den är begränsad till internetanvändare. Det gör att personer som inte har tillgång till internet möjligen fått lite eller ingen information om studiens genomförande. Fördelarna är att webbenkäter i större utsträckning tillåter individen att vara anonym vilket kan ge mer trovärdiga svar. Alternativet hade varit att göra en mer grundlig undersökning med enkäter som skickas ut till samer via post, men omfattningen av ett sådant arbete är för stort för att kunna genomföras inom projekttidens ramar.

Enkäten baseras till viss del på upplägget hos de stora undersökningarna om samers hälsa med namnet SAMINOR och SAMINOR2 som genomförts i norra Norge. Detta upplägg är fördelaktigt då det går att dra paralleller till de resultat som forskare i Norge har kommit fram till.

Genom tidigare studier (Omma et al., 2011) vet vi att renskötare är en grupp som särskilts utsätts för nedsättande behandling på grund av att de är samer, och enkäten har därför med frågor som gör att det går att skilja ut samebymedlemmar i svaren.

Enkäten har ett brett fokus där samer har fått svara på om de blivit utsatta för negativ behandling eller diskriminering för att de är samer. En uppmärksam läsare kanske reagerar på att detta kan röra sig om både direkt diskriminering (att bli nekad inträde till ett sjukhus på grund av att en är same) eller indirekt diskriminering (att sjukvården inte är anpassad för samer) **samt** en sorts negativ behandling (trakasserier, mobbning etc.). I den bästa av världar vore det önskvärt att dela upp detta. Men för att kunna få en bred bild som underlag för vidare forskning, samt för att kunna göra jämförelser med liknande forskning formulerades frågan om utsatthet för rasism på detta sätt. Enkäten har också en kvalitativ del så det går att få ut mer information om rasismens karaktär av de svarande. Hela enkäten finns tillgänglig i appendix.

Webbenkäten lades ut den 13 april och har varit tillgänglig för människor att fylla i under två månader fram till den 13 juni då enkäten stängdes. Den har distribuerats via mail till samebyar, aktiva sameföreningar (mailkontakter har förmedlats via Sametinget, och är de föreningar som fått något slags stöd av myndigheten de senaste åren), samt via betalade kampanjer på sociala medier samt sökmotorn Google. Den har även legat som ett popup-fönster på Sametingets hemsida där besökare kunnat klicka sig vidare till enkäten. Information om enkäten förmedlades på Sáminuorras årsmöte den 12 maj 2018 samt på Svenska samernas riksförbunds landsmöte den 31 maj 2018.

Webbenkäten och studien om rasism mot samer har genomgått en etikprövning av den regionala etikprövningsnämnden i Umeå och godkändes den 6 februari 2018 (diarienummer 2018/25-31).

Anmälningar till Diskrimineringsombudsmannen

Genom att ta fasta på de anmälningar som personer skickar in till DO, där grunden för anmälan är etnisk diskriminering mot samer kan vi få en ännu bredare bild av den rasism som samer möter. Anmälningar till DO är inte en indikation på mängden rasism i samhället – utan en reaktion då människor upplever att de själva eller andra blivit diskriminerade. Det som går att analysera i anmälningarna är diskrimineringens karaktär och utseende.

DO tar emot cirka 600 anmälningar per år där diskrimineringsgrunden är etnicitet. Arbetet att skilja ut de anmälningar som rör samer är ett stort arbete. Därför har denna rapport använt sig av offentlighetsprincipen och begärt ut de anmälningar som rör samer ett år i sänder – det vill säga: först 2018, sen 2017 osv. DO har hunnit med att lämna ut anmälningar för totalt fem år på detta sätt och det rör sig om totalt 14 anmälningar som rör samer.

Berättelser från kampanjen #vardagsrasismmotmigsomsame / #árgarasismamuvuostásápmelažžan

Under en vecka i mars 2017 genomförde Sameradion & SVT Sápmi en kampanj via sociala medier där samer uppmanades att berätta om sina upplevelser av rasism i Sverige.

Efter kampanjen samlades berättelserna in och publicerades i en bok av Sameradion & SVT Sápmi (Sameradion & SVT Sápmi, 2017). Totalt rör det sig om 90 berättelser av 67 personer som medverkade. Alla berättelser som samer publicerade på sociala medier finns inte med i

boken. Uppskattningsvis rör det sig om 70-80% av alla berättelser som hamnade i boken (enligt egen kommunikation med projektledaren Katarina Hällgren). Denna kunskapskälla finns med i rapporten för att kunna analysera hur rasismen mot samer ser ut.

Anmälningar som kodats som hatbrott enligt Brottsförebyggande rådet

Brottsförebyggande rådet började klassificera hatbrott mot samer från 2014, och den senaste statistiken om hatbrott mot samer finns från år 2016. Totalt har BRÅ uppskattat att det rör sig omkring 30 anmälningar. På grund av den lilla mängd anmälningar som kommit in går det inte att uttala sig om trender i form av minskningar eller ökningar, och det är vanskligt att dra för stora växlar på det lilla underlag som finns. Därmed görs avvägningen att endast redovisa att hatbrott mot samer existerar och att det är få anmälningar som kodas som hatbrott. De brottskategorier som verkar vara överrepresenterade är Olaga hot/Ofredande, Skadegörelse, Våldsbrott och Hets mot folkgrupp.

Sametingets rapport om psykosocial hälsa

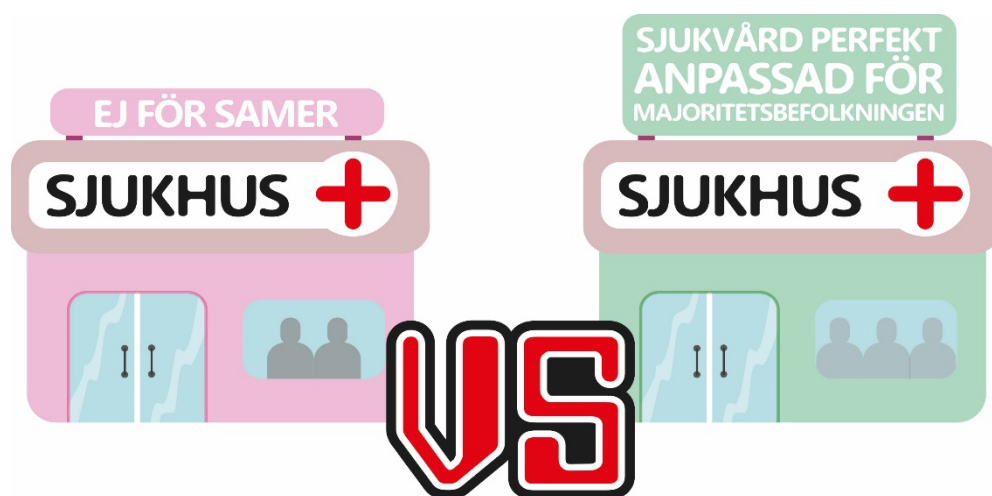
Sametinget publicerade en kartläggning om samers psykosociala hälsa för två år sedan (Stoor, 2016). I den ingick resultatet av samtal med två fokusgrupper med samer som berättade om sina upplevelser av etnisk diskriminering. Denna rapport har analyserat resultaten av fokusgruppsamtalen som finns med i Sametingets rapport.

3. Resultat: Rasismer och deras effekter

Denna del av rapporten börjar med att gestalta hur rasism mot samer kan se ut – och visar hur det är nödvändigt att bredda definitionen av rasism i relation till urfolket samer. Sedan kommer en lista över de identifierade rasismer som har eller verkar ha effekter mot samer i Sverige, följt av information om hur resultaten av kartläggningen ska läsas. Sist redovisas de rasistiska mekanismerna var för sig under egna rubriker med resonemang om deras effekter.

Genom att analysera materialet i denna rapport har vissa specifika mönster framträtt – där vissa mekanismer på flera olika sätt påverkar samer om och om igen. Rasism är således inte bara negativ eller diskriminerande behandling, utan kan till exempel också handla om hur en stat fördelar resurser mellan olika etnorasiala grupper eller hur urfolk porträtteras i kurslitteratur.

För att ytterligare gestalta hur olika rasistiska processer mot samer fungerar kan vi föreställa oss ett fiktivt sjukhus där samer inte får komma in just för att de är samer, och ett annat sjukhus där sjukvården är perfekt anpassad för svenskar och deras behov. Det första sjukhuset tillämpar en sorts direkt rasism där grupper utesluts på grund av deras upplevda ras eller etnicitet. Det andra sjukhuset har en indirekt exkluderande effekt, då personalen där inte har kunskap nog för att ge samiska patienter vård utifrån deras behov. Två olika mekanismer – en direkt exkludering eller ett osynliggörande av samiska patienter – har alltså liknande effekt på den samiska befolkningens möjligheter till god vård. Detta är också något som forskning om sjukvård i både Sverige och Norge har talat om (Daerga et al., 2012; Ness, Enmarker, & Hellzén, 2013).

Figur 4: En effektorienterad analys breddar förståelsen för rasistiska mekanismer. Illustration: Emil Juuso efter idé av Tobias Poggats.

Denna effektorienterade analys av rasism är absolut nödvändig som underlag för både åtgärder och vidare samtal kring hur samer drabbas av rasism. Visst är det deprimerande när svenska kändisar drar på sig samiska kläder och reproducerar nedvärderande narrativ om samer (Sameradion & SVT Sápmi, 2014), eller när politiker hetsar mot samer och renskötare (Sameradion & SVT Sápmi, 2018) - men utan att titta på vad effekten av dessa händelser faktiskt blir, faller diskussionen platt.

Rasism mot samer i Sverige som framkommer i denna rapport

1. Etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering (mobbing, trakasserier, diskriminering).
2. Brister i samers självbestämmande eller inflytande (samer har inte den slutgiltiga makten över saker som påverkar dem).
3. Narrativ som verkar negativt mot samer (stereotyper och negativa föreställningar om samer).
4. Osynliggörande (samers unika livsvillkor och förutsättningar tas inte på allvar, i vissa fall behandlas de lika som majoriteten).
5. Okunskap (okunskap om samers förutsättningar hos myndigheter, vårdpersonal, beslutsfattare).
6. Att ej arbeta mot etnorasmotiverade trakasserier (att veta om att trakasserier mot samer existerar men välja att inte göra något åt det).
7. Exkludering inom det samiska folket (då samer exkluderar andra samer eller hindrar dem att uttrycka en samisk identitet).
8. Poliser som agerar rasdiskriminerande mot samer (poliser som inte tar anmälningar från renskötande samer på allvar).
9. Lagar och regler som har negativa effekter på samer.
10. Resurser läggs inte på samer (ekonomiska-, personal-, eller tidsresurser kommer inte samer till del, vilket påverkar deras möjlighet att till exempel utbilda sig).

Upplägg för redovisning av de rasistiska mekanismerna som drabbar samer

Följande avsnitt går in i samtliga rasistiska mekanismer och redogör för effekter, och deras förmodade effekter. Varje del är upplagd som följande:

1. Namn på, och en beskrivning av den rasistiska mekanismen.
2. En kortare sammanfattning av den rasistiska mekanismens effekter och omfattning.
3. Internationell forskning som antyder vilka fler effekter den rasistiska mekanismen kan ha mot samer.
4. Forskning från Sverige som visar den rasistiska mekanismens effekter.
5. Forskning som antyder om fler av den rasistiska mekanismens negativa effekter.
6. Kvalitativa data som antyder om fler av den rasistiska mekanismens effekter.
7. Information om hur vanlig den rasistiska mekanismen är.
8. Information om var den rasistiska mekanismen finns.

3.1 Etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering

Typ av mekanism: En form av direkt rasism. Att bli utsatt för nedvärderande eller kränkande behandling av andra människor på grund av ens upplevda etnoras: mobbning, nedvärderande bemötande, trakasserier. Att bli nekad jobb, sjukvård etc. på grund av ens etnoras.

Sammanfattning:

- Internationell forskning pekar på att effekterna av denna rasism är att urfolk får försämrade möjligheter till god mental och fysisk hälsa, samt att det hindrar deras möjlighet till utbildning.
- Enkäten antyder att mellan 50-70 % av samerna som deltagit är utsatta för denna rasism.
- Forskning som har gjorts i Sverige och Norge visar att kring 50 % av samer med en stark samisk identitet är utsatta för rasism. Både enkätsvar och forskning visar att utsattheten för renskötare är större – mellan 70 – 90 %.
- Samer som utsätts för denna rasism har en sämre möjlighet till god mental och fysisk hälsa.

Vad antyder internationell forskning att mekanismen ”Etnorasmotiverad negativ behandling” skapar för skillnader i möjligheter för samer?

Hinder till en god hälsa: Forskning från Norge visar att samer som utsätts för denna rasism rapporterar en högre grad av fysisk (Hansen, Melhus, & Lund, 2010) och psykisk (Hansen & Sorlie, 2012) ohälsa än etniska normmän. Samer som utsätts för denna rasism rapporterar en högre förekomst av kardiovaskulär sjukdom än samer utan den erfarenheten (Eliassen, Melhus, Hansen, & Broderstad, 2013). Samer i Norge utsatta för denna rasism uppger att de är fysiskt sjukare än samer utan den erfarenheten (Hansen, 2015). Samer i Norge som talar samiska och är utsatta av en hög grad av denna rasism använder skolhälsan mindre än samer som inte talar samiska (Turi, Bals, Skre, & Kvernmo, 2009).

Forskning antyder att etnisk diskriminering och språkförlust är emotionellt tunga för samiska ungdomar (Bals, Turi, Skre, & Kvernmo, 2010). En studie från Norge som visar att samer gömmer sin identitet för de är rädda för negativ behandling (Nystad, Spein, Balto, & Ingstad, 2017). I en enkät med 11 600 respondenter framkom att 50,8% av de som svarat på enkäten och hade en stark samisk identitet, rapporterade att de hade blivit diskriminerade jämfört med 14,3% av de icke-samiska enkätdeltagarna (Hansen, Minton, Friborg, & Sorlie, 2016). Det finns internationell forskning som visar att urfolk som drabbas av denna rasism har en större risk att drabbas av MDD, bipolär sjukdom, panikattacker, generaliserad ångestsyndrom, PTSD, alkoholmissbruk, tobaksmissbruk och drogmissbruk (Woo, 2017). Det finns också forskning som visar att urfolk som utsätts för denna rasism löpte 1,68 gånger så stor risk att ha en kronisk sjukdom eller riskfaktorer (som t.ex. fetma) för kroniska sjukdomar (Siddiqi et al., 2017).

Hinder till utbildning: Internationell forskning visar också att urfolk upplever rasism som hinder för att slutföra sina studier på universitetsnivå (Cross et al., 2013). Andra forskare argumenterar att urfolk har lägre utbildningsnivåer än icke-urfolk på grund av negativ behandling och diskriminering (Wotherspoon, 2014).

Vad visar enkäten?

1 076 personer svarade på den första frågan i formuläret och kan därmed sägas ha påbörjat fylla i enkäten.

748 personer påbörjade den andra delen av enkäten med nyckelfrågan ”Har du blivit utsatt för rasism?”. 507 svarade ja (68 %), 172 svarade nej (33 %), 69 svarade vet inte (9 %). För de som svarade ”Nej” eller ”Vet inte” avslutades enkäten. De som svarade ja kunde fortsätta svara på frågor om var och av vem de blivit utsatta för rasism.

”Har du blivit utsatt för rasism?” ställdes mot frågan ”Hur öppen är du med din samiska identitet?”. Här framträder ett mönster som visar att ju öppnare samer är med sin samiska identitet desto större grader av rasism möter de. Av de samer som är mycket öppna med sin identitet säger 78 % att de blir utsatt för nedsättande behandling eller att de blir begränsade i sina mänskliga rättigheter. För de med samer som uppgett att de är ”ganska öppna” med sin samiska identitet är siffran 64 %. För de som är ”lite öppna” med sin samiska identitet ligger siffran på 47 %, och för de som ”inte alls” är öppna med sin samiska identitet är den siffran 30 %.

Samma mönster framkommer när frågan ”Har du blivit utsatt för rasism?” ställs mot frågan ”Vilken etnicitet har din mor?” samt ”Vilken etnicitet har din far?” – det vill säga: de som har samiska föräldrar är mer utsatta för rasism än de som har icke-samiska föräldrar. Och på samma sätt uppträder ett mönster i fråga om språk – mer samiska i familjen leder till mer av denna rasism. Trenden är alltså att om en har samiska släktingar i familjen, ser sig själv som same, har det samiska språket i familjen eller talar samiska själv – så blir en utsatt för negativ behandling eller blir begränsad i tillgången i sina mänskliga rättigheter i större utsträckning, på grund av att en är same.

För samebymedlemmar tyder denna enkät på att utsattheten är ännu större: 87 % säger att de upplevt denna rasism om de är medlem i fjällsameby, och 86 % om de är medlem i en skogssameby.

Forskning i Sverige som visar effekterna av mekanismen ”Etnorasmotiverad negativ behandling”:

Möjligheten till en god psykisk hälsa: Vi vet att samer har en förhöjd nivå av självmordstankar jämfört med en svensk kontrollgrupp. Utsatta samer har också högre frekvens av planer att ta sitt liv och självmordsförsök jämfört med samer utan den erfarenheten (Omma et al., 2013). Det finns forskning som visar att denna rasistiska mekanism har kopplingar till en sämre psykisk hälsa för samer (mer stress och nedstämda känslor), än samer som ej varit utsatta för ”Etnorasmotiverad negativ behandling” (Omma, Jacobsson, & Petersen, 2012). Unga samer (12-18 år) har sämre socialt, emotionellt, fysiskt och mentalt välmående än svenska barn. Samiska barn som är utsatta för denna rasism hade sämre psykiskt och fysiskt välbefinnande, samt mer nedstämda känslor eller känslor av stress jämfört med samiska barn som inte varit utsatta för denna rasism (Omma & Petersen, 2015). Det finns ingen skillnad i skadligt drickande av alkohol mellan samer och en svensk kontrollgrupp, men samer som varit utsatta för negativ behandling på grund av sin etnicitet hade 1,5 högre chans för riskfyllt drickande (Omma & Sandlund, 2015).

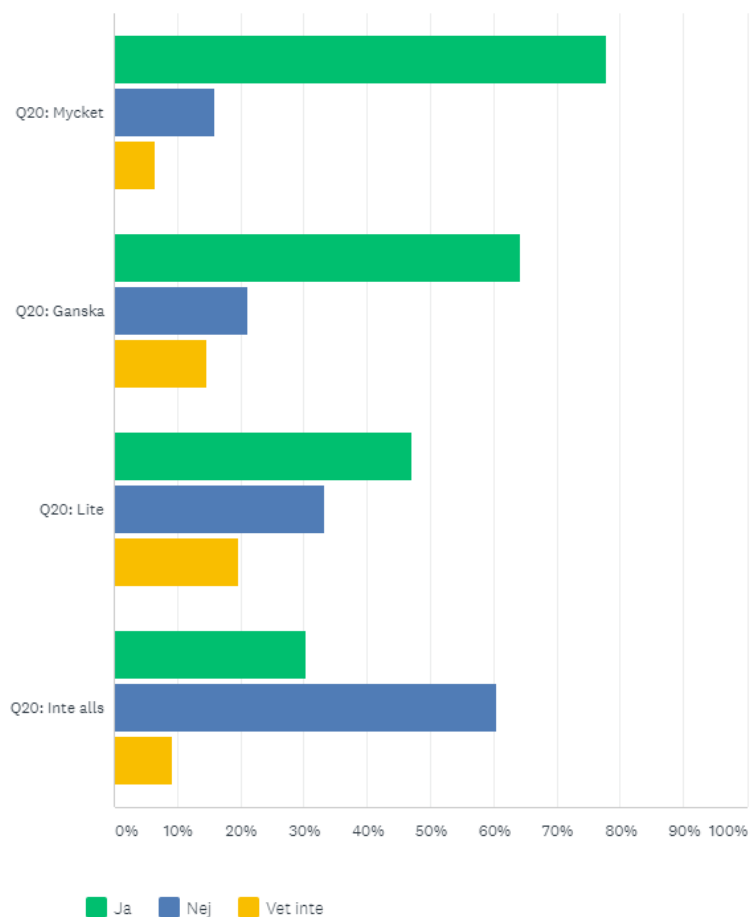
F21

Anpassa

Exportera ▼

Har du blivit utsatt för rasism?

Svarade: 748 Hoppade över: 13

Figur 5: Frågan "Har du blivit utsatt för rasism" (ja, nej, vet inte) ställdes mot frågan "Hur öppen är du med din samiska identitet?" (Mycket, ganska, lite, inte alls). Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com

Forskning i Sverige som antyder effekter av mekanismen "Etnorasmotiverad negativ behandling":

Hinder i möjlighet att uttrycka en samisk identitet: Äldre samiska kvinnor uppger i intervjuer att de känt sig utsatta för denna rasism i sina liv, och det har gjort att de känt sig nedvärderade och exkluderade vilket påverkat deras välmående (Alex & Lehti, 2013).

Vad antyder det kvalitativa materialet (berättelser som framkommit i enkätsvaren, DO-anmälningar, berättelser i #vardagsrasismotmigsomsame, och från fokusgruppsamtalen i rapporten om samers psykosociala hälsa) om att mekanismen "Etnorasmotiverad negativ behandling" skapar för skillnader i möjligheter?

1. Hinder i möjlighet till utbildning: Denna rasism påverkar samers möjlighet till utbildning negativt då både berättelser och enkäten visar att 58 % säger att de möter denna rasism i skolan.

2. Hinder i möjlighet arbete: Samers möjlighet till arbete påverkas negativt då de sorteras bort i rekryteringsprocesser till arbeten, och 53 % säger i webbenkäten att de möter denna rasism i arbetslivet.

3. Hinder i möjlighet till fysisk trygghet: Att deras möjlighet till fysisk trygghet påverkas negativt då de utsätts för hat och hot och våld. Den statistik som finns från BRÅ visar även att det finns hatbrottsanmälningar om våldsbrott, olaga hot, skadegörelse och hets mot folkgrupp.

4. Hinder i möjlighet att utöva sina rättigheter: Renskötande samer verkar bli begränsade i sina möjligheter utöva sina rättigheter som urfolk då 29 % säger att de möter denna rasism i samband med arbete med renar, och att 20 % säger att deras renar blivit plågade eller trakasserade, samt att renskötare verkar vara den grupp samer som är allra mest utsatt för denna typ av rasism enligt enkäten.

5. Hinder i möjlighet till fysisk trygghet: Samiska kvinnor verkar bli utsatta av en speciell typ av sexualisering, och detta skapar speciella hinder till fysisk trygghet för dem.

6. Hinder i möjlighet till sjukvård: Samer verkar bli hindrade i sina möjligheter att få sjukvård då det finns berättelser om aggressiva läkare, och sjukvårdspersonal som nedvärderat samer som varit i kontakt med sjukvården.

7. Hinder i möjlighet att delta i demokratiska samtal: Samers möjligheter att delta i demokratiska samtal hindras, då samer möter denna rasism inom politiken och på internet. Den plats som samer uppger att de mest drabbas av "Etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering" är just sociala medier eller internetforum enligt enkäten.

Hur vanlig är mekanismen "Etnorasmotiverad negativ behandling"?

Webbenkätundersökningen i denna rapport visar att 68 % av samerna som deltagit har varit utsatta för negativ behandling på grund av att de är samer, eller att de har blivit hindrade att få tillgång till mänskliga rättigheter på grund av att de är samer. 77 % av de svarande uppgav att de varit utsatta de senaste två åren. 56 % angav att de varit utsatta för mer än två år sedan (både svarsalternativen gick att välja).

Av de som inte är medlem i en sameby svarar 15 % att de utsätts för rasism ofta, 49 % svarar att de varit utsatta ibland, 36 % svarar att de utsatts någon enstaka gång.

Av de som är medlem i skogssameby svarar 35 % att de ofta är utsatta för rasism, 30 % svarar att de är utsatta ibland, 35 % svarar att de är utsatta någon enstaka gång.

Av de som är medlemmar i fjällsameby svarar 23 % att de är ofta utsatta för rasism. 53 % säger att de är utsatta ibland, 24 % säger att de är utsatta någon enstaka gång.

Det är bara tretton svarande som säger att de är medlem i en koncessionssameby eller att de inte vet om de är medlem i en sameby. Därför är det vanskligt att dra några slutsatser om deras svar.

Lotta Omma har visat att nära hälften av ungdomar med en stark samisk identitet mellan 12-28 år (där en majoritet av deltagarna kom från Norrbotten, Västerbotten, Jämtland och Väster-norrland) utsätts för denna typ av rasism. För de med en koppling till renskötseln låg den siffran nära 70 % (Omma et al., 2011). SAMINOR1 i Norge har funnit att samer mellan 36-79 år med en stark samisk identitet löper tio gånger högre risk att utsättas för etnisk diskriminering än en norsk kontrollgrupp (Hansen, Melhus, Hogmo, & Lund, 2008).

Var finns mekanismen ”Etnorasmotiverad negativ behandling”?

Enkäten säger att under de två senaste åren har de svarande blivit utsatta för nedsättande behandling på sociala medier/internetforum (65 %), i arbetslivet (59 %), i skolan (58 %), i lokalsamhället (57 %), under arbete med renar (33 %), i möte med det offentliga och myndigheter (31 %), och i media (31 %). De fem län med flest enkätdeltagare är Norrbottens län: 284, Västerbottens län: 131, Jämtlands län: 63, Stockholms län: 53, Västra Götalands län: 42 och enkätens svar visar att en majoritet av de svarande från dessa län uppgett att de varit utsatta för denna rasism med Stockholms län som enda undantag.

3.2 Brister i samers självbestämmande eller inflytande

Typ av mekanism: Urfolket själv har inte den slutgiltiga makten över saker som påverkar dem. Till exempel att utforma utbildning, sjukvård, barn- och äldreomsorg eller rätt att säga nej till exploateringar på marker där de bor.

Sammanfattning:

- Den internationella forskningen visar hur denna rasism hindrar dem från att bibehålla och utveckla sin kultur (på grund av assimileringsprocesser och svaga rättigheter), samt hur deras möjligheter till att påverka ingrepp i marken där de bor är begränsad i relation till exploatörer.
- Forskning i Sverige antyder att samer blir begränsade i möjlighet till inflytande i relation till exploatörer.
- Kvalitativa data i rapporten antyder att samer blir begränsade i tillgången till äldreomsorg och adekvat utbildning för samiska barn. Berättelserna i rapporten lyfter också fram att samer utanför samebyarna har begränsad förmåga att påverka exploateringar och myndighetsbeslut då de inte bär på samma rättigheter som rensköttande samer.
- Det råder en kunskapsbrist (enligt källorna i denna rapport) om hur den rasistiska mekanismen ”Brister i samers självbestämmande eller inflytande” påverkar samer i Sverige.

Vad antyder internationell forskning att mekanismen ”Brister i samers självbestämmande eller inflytande” skapar för ojämlikheter i möjligheter för samer?

Hinder i möjlighet till inflytande: Forskning från Norge visar att samer upplever depressions- och ångestsymtom kopplade till etnisk diskriminering och språkförlust – och menar att denna förlust är emotionellt tungt för samiska ungdomar som var med i studien (Bals et al., 2010). Att det handlar om en språkförlust och inte ett aktivt val pekar på att det handlar om en situation som ungdomarna själva inte valt.

Internationell forskning visar att urfolk i Kanada och Ryssland också har problem med exploatörer, och att grupperna inte har nog med makt att säga nej till dem. Gruvföretag i Kanada har starkare rättigheter när de vill exploatera land där urfolk bor, till viss del på grund av att urfolken inte har möjlighet att säga nej till gruvdrift (Hoogeveen, 2015). Urfolk ses som intressent när gruvor ska etableras i norra Kanada och inte som urfolk med speciella rättigheter, och blir därför hindrade att motsätta sig gruvetablering på deras land (Hall, 2013). Urfolk i Sibirien kommer att påverkas negativt på grund av industrialisering av områden som de bor i, och utbyggnaden av företag som sysslar med resursuttag (gruvor). Traditionella näringar kommer slås ut, och med dem deras kulturer (Koptseva, 2014). Den internationella forskningen visar exempel på när brist på inflytande påverkar urfolks möjligheter negativt i andra delar av sina liv. En studie berättar om hur policydokument kring kulturutveckling i Kanada är exkluderande mot urfolk och inte representerar dem – och att urfolket assimileras in i ett samhällssystem med andra normer och värderingar (Paquette, Beauregard, & Gunter, 2017). Andra studier visar hur urfolk saknar lagar för att säkra självbestämmande över vattenresurser som deras kultur och levnadssätt bygger på (Wilson, 2014), eller att inuiter har en sämre sexuell hälsa än icke-urfolksungdomar i Kanada, men att kulturella skillnader mellan inuiter och sjukvårdare, samt homofobi påtvingat genom kolonisering, skapar barriärer för att få vård (Corosky & Blystad, 2016).

Hinder i möjlighet till utbildning: Det finns forskare som argumenterar för att urfolk har lägre utbildningsnivåer än icke-urfolk på grund av att de inte har något självbestämmande över hur utbildningen ska utformas för dem (Wotherspoon, 2014),

Hinder i möjlighet till välmående: Stadsplanering kan även hindra stärkandet av urfolks kultur och välmående, då stadsplanering utgår ifrån ett västerländskt synsätt där urfolk inte får vara med och utforma sina samhällen som de önskar (McCartney, 2016).

Hinder i möjlighet till rättvis representation: Policydokument (*The Ottawa Charter*) som styr synen på vad hälsa är, har marginaliserat urfolks syn på vad hälsa är och istället lyft fram västerländska synsätt (McPhail-Bell, Fredericks, & Brough, 2013). Policydokument för hållbar utveckling har osynliggjort urfolks syn i ämnet (Jeannotte, 2017).

Forskning i Sverige som visar effekterna av mekanismen ”Bristar i samers självbestämmande eller inflytande”:

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Forskning i Sverige som antyder effekter av mekanismen ”Bristar i samers självbestämmande eller inflytande”:

Hinder i möjlighet inflytande: Den forskning som gjorts i Sverige att samers urfolksrättigheter inte respekteras då exploatörer vill göra intrång på renskötarens marker (Larsen, Raitio, Stinnerbom, & Wik-Karlsson, 2017). Då en sameby och ett gruvbolag skulle författa en debattartikel om gruvnäring och renskötsel har en forskningsartikel visat att samebyn inte hade samma möjlighet att medverka i framställandet av texten som gruvnäringen (Sehlin MacNeil, 2015). Dessa två studier har dock ingen kontrollgrupp så det är svårt att säga om effekten endast finns för samer eller om andra etnorsiala grupper också påverkas på samma sätt.

Vad antyder det kvalitativa materialet (berättelser som framkommit i enkätsvaren, DO-anmälningar, berättelser i #vardagsrasismmotnigsomsame, och från fokusgrupp-samtalet i rapporten om samers psykosociala hälsa) om att mekanismen ”Brister i samers självbestämmande eller inflytande” skapar för skillnader i möjligheter?

1. Hinder i möjlighet till inflytande: Samer verkar bli begränsade i sina möjligheter till inflytande då myndigheter inte lyssnar på samer då de framför att de har problem med skoterturism och rovdjursangrepp. Samer verkar också bli begränsade i möjlighet till inflytande då de deltar i samrådsgrupper inom till exempel kommunal verksamhet. Det finns skillnader inom det samiska folket som gör att möjligheterna för samer att påverka är olika – till exempel mellan de nord-, lule- och sydsamiska grupperna, eller mellan renskötare och icke-renskötare då de icke-renskötande samerna inte har starka rättigheter till land och vattenresurser, eller då icke-renskötare ifrågasätts av myndigheter om de är ”riktiga” samer då de inte har samebymedlemskap. Det verkar finnas brister i samers möjlighet att anmäla och åtgärda diskriminering och negativ behandling som de utsätts för på grund av att de är samer.

2. Hinder i möjlighet till vård och utbildning: Att samer blir begränsade i sin möjlighet till äldrevård och utbildning i samiska då samrådsgrupper till exempel inte blir lyssnade på, eller då kommuner inte erbjuder barn undervisning i sitt hemspråk.

Hur vanlig är mekanismen ”Brister i samers självbestämmande eller inflytande”?

Exakt hur ofta samer drabbas av denna rasism är oklart och det går inte att säga något om förekomsten av denna rasistiska mekanism annat än att den verkar existera.

Var finns mekanismen ”Brister i samers självbestämmande eller inflytande”?

De studier som finns från Sverige visar att detta fenomen verkar förekomma mellan samebyar och exploatörer, samt i skapandet av information mellan samebyar och gruvbolag. I de kvalitativa intervjuer och berättelser som kategoriserats i rapporten verkar denna rasism förekomma i kontakt med myndigheter, kommuner, i kontakt med skola, då samer lyfter frågor om diskriminering.

3.3 Narrativ som verkar negativt mot samer

Typ av mekanism: Föreställningar, beskrivningar, historier, stereotyper, och uppfattningar som repeteras systematiskt i ett samhälle och som har negativa effekter på urfolk.

Sammanfattning:

- Internationell forskning argumenterar för att negativa narrativ om urfolk förhindrar positivt förändringsarbete för urfolk. Annan forskning påpekar att negativa narrativ hindrar urfolks möjligheter till adekvat vård, utbildning, och minskar urfolks inflytande över saker som påverkar dem.
- Forskningen i Sverige antyder att negativa narrativ mot samer är en faktor som orsakar etnoras motiverad negativ behandling av samer, och att den snedvrider bilden av samer, samt att den leder till isolering av renskötargruppen.
- Kvalitativa data i rapporten antyder att negativa narrativ mot samer är en faktor som hindrar positivt förändringsarbete för att förbättra villkoren för samer i Sverige.
- Det råder en kunskapsbrist (enligt källorna i denna rapport) om hur den rasistiska mekanismen "Narrativ som verkar negativt mot samer" påverkar samer i Sverige.

Vad antyder internationell forskning att mekanismen "Narrativ som verkar negativt mot samer" skapar för ojämlikheter i möjligheter för samer?

Hinder i möjlighet till positivt förändringsarbete: Internationell forskning pekar på hur narrativ påverkar förändringsarbeten för urfolk negativt i samhället – det vill säga att negativa narrativ om urfolk som privilegierade eller att de bara klagar trots att de har det bra gör det svårare att minska till exempel utbildningsglapp mellan majoritetsbefolkning och urfolk (Wotherspoon, 2014).

Andra områden som påverkas är förverkligandet av åtgärder från *The Truth and Reconciliation Commission* och *The Royal Commission on Aboriginal Peoples* i Kanada, vilket riskerar att orsaka en sämre hälsa för urfolk eftersom de har större hälsorisker än icke-urfolk (Reading, Loppie, & O'Neil, 2016), eller som en artikel argumenterar: att staten i Kanada arbetar aktivt för att demonisera (utmåla dem som terrorister bland annat) urfolksgrupper som kräver sina rättigheter, och därmed minska deras politiska makt (Proulx, 2014). Urfolk i Kanada skriver i policydokument att det inom forskning finns ojämna maktförhållanden mellan urfolk och icke-urfolk, och att de finns ett rasistiskt synsätt på urfolk (att de inte kan genomföra hälsoforskning själv) och att det också kan leda till skadliga forskningsmetoder (Brisbois & Plamondon, 2018).

Hinder i möjlighet till inflytande för urfolket: Narrativ om att lagar kring gruvdrift är neutrala gör till viss del att gruvföretag kan exploatera land där urfolk bor (Hoogeveen, 2015).

Hinder i möjligheten till utbildning: Utbildningsmaterial med inkorrekta beskrivningar av American Indians/Alaska natives leder till en negativ syn på den gruppen i klassrummet som gör det svårare att klara utbildningen för dem (Cross et al., 2013).

Hinder i möjlighet till en rättvis porträttering: Koloniala föreställningar om urfolk vidareskapas i skolor i Kanada – att urfolk är exotiska "andra" eller så framställs de som demonstranter. Dessa koloniala föreställningar osynliggör hur urfolk har blivit assimilerade,

och hur dessa assimileringar har skadat dem (Tupper, 2014). Vissa högre utbildningar (inom environmental education) i Kanada fortsätter reproducera föreställningar/ narrativ som osynliggör det koloniala våld som nybyggare/settlers har utövat över urfolk i Kanada historiskt. Dessa föreställningar ger de vita makten att se sig själva som ursprungliga för landet, och att vita är de som har kunskap för att ta hand om naturen (McLean, 2013). För att dekolonisera geografivetenskapen, och för att inte reproducera kolonialt våld inom den vetenskapen argumenterar en forskare för ett nytt sätt att skriva på och nya sätt att använda språket på (de Leeuw, 2017). Hälsokampanjer som riktar sig till icke-urfolk med mycket pengar ser annorlunda ut än de som riktar sig till urfolk i Kanada. Rika beskrivs som "hälso-investerare" medan urfolk och deras kultur beskrivs på ett nedlåtande sätt (Blacker, 2013).

Hinder i möjligheten till en god vård: Inom vården finns forskning som säger att en kolonial historia (historiska övergrepp) skapar oro hos patienter som söker vård. Fördomar om majoritetsbefolkningen och fördomar om urfolket, och olika syn på vad som är bra vård skapar hinder för urfolk i norra Kanada att få tillgång till en god vård (Balestrery, 2016).

Forskning i Sverige som visar effekterna av mekanismen "Narrativ som verkar negativt mot samer":

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Forskning i Sverige som antyder effekter av mekanismen "Narrativ som verkar negativt mot samer":

Hinder i möjlighet till rättvis representation: Vissa forskare nämner denna rasism men har ingen djupare analys av dess konsekvenser. Ignorans om samers liv och förutsättningar är en börda för unga samer skriver forskare och menar att ignoransen kan vara en grund för rasism och fördomar mot samer (Omma et al., 2011). Samer blir inte representerade på ett rättvist sätt, utan historier om samer är formade av kolonialism och därför blir inte samer representerade som mänskliga utan istället som forskningsobjekt (Jonsson, 2016). Missförstånd kring renskötseln och brist på kunskap hos icke-renskötare leder till isolering i gruppen – något som rensköterna beskriver som påfrestande då de inte känner sig som en del av samhället (Kaiser, Ruong, & Renberg, 2013).

Vad antyder det kvalitativa materialet (berättelser som framkommit i enkätsvaren, DO-anmälningar, berättelser i #vardagsrasismotnignsomsame, och från fokusgruppsamtalet i rapporten om samers psykosociala hälsa) om att mekanismen "Narrativ som verkar negativt mot samer" skapar för skillnader i möjligheter?

1. Hinder i möjlighet till inflytande: Negativa narrativ om samer verkar hindra dem från att skapa positiv förändring – då samer berättar om hur de måste börja möta fördomar och felaktigheter om sin kultur innan de kan påbörja ett förändringsarbete.

2. Hinder att uttrycka en samisk identitet: Att det finns hinder för samer att uttrycka sin identitet då det finns mallar för hur samer är och hur de beter sig, och var de hör hemma – som gör det svårt att bara vara som en själv vill.

Hur vanlig är mekanismen "Narrativ som verkar negativt mot samer"?

Frågan om representation och hur narrativ skapas i Sverige är alldeles för stor för denna kartläggning. Några exempel: Forskningen från Sverige visar att av 516 samiska ungdomar

som deltagit i enkätundersökning så svarar en tredjedel att det inte har fått skolundervisning i samiska språket trots att de ansökt om det. Två tredjedelar svarar att de inte lärt sig något om samer i skolan. En tredjedel svarar att de hittat fördomar om samer i sina läroböcker.

Var finns mekanismen ”Narrativ som verkar negativt mot samer”?

Oklart, frågan är för stor för denna kartläggning.

3.4 Osynliggörande

Typ av mekanism: Att inte se de unika förutsättningar som urfolk har i relation till majoritetsbefolkningen och därför ge urfolk samma typ av bemötande eller behandling till alla inom sjukvård, skola, eller omsorg. Likabehandling kan till exempel vara en form av osynliggörande då samer behandlas på samma sätt som majoritetsbefolkningen.

Sammanfattning:

- Internationell forskning pekar på hur vårdtagare begränsas i tillgången till adekvat omsorg då vård inte är kulturellt anpassad (de behandlas lika som majoritetsbefolkningen), samt att urfolks möjlighet till förändringsarbete begränsas då problemområden som de för fram inte tas på allvar av makthavare.
- Studier har visat att samer har lägre förtroende för sjukvården än svenskar. Den svenska sjukvården tar inte hänsyn till de särskilda problem som samer har och i praktiken har de därför inte samma kvalitet på sjukvården som majoritetsbefolkningen.
- Annan forskning antyder att samer inte har samma rätt till utbildning då det inte finns anpassade läromedel för samer.
- Kvalitativa data antyder att samisk kunskap och samiska upplevelser inte respekteras eller värderas högt vilket påverkar samers möjlighet till inflytande över saker som berör dem.
- Det råder ett kunskapsglapp om hur den rasistiska mekanismen ”Osynliggörande” påverkar samer i Sverige.

Vad antyder internationell forskning att mekanismen ”Osynliggörande” skapar för ojämlikheter i möjligheter för samer?

Hinder i möjligheten till vård: Forskning från Norge visar att äldre samer inte får tillgång till samma vård som norska patienter – till viss del för att de behandlas lika som de norska patienterna. Vården tar inte hänsyn till att patienterna är samer, och ger dem därmed inte vård efter deras förutsättningar (Ness et al., 2013).

Hinder i möjligheten att använda och utveckla sitt eget språk: I Finland har en forskare visat hur det samiska språket trängs undan då myndigheter använder västerländska ord och uttryck när de gör planer för hur de ska förvalta naturen i Finland, istället för att använda samiska och de samiska ord som människor själva använder (Lehtinen, 2012).

Hinder i möjligheten att få äldreomsorg: Forskning från Kanada visar även hur äldre urfolk hindras från att delta i träningsprogram som ska förbättra deras hälsa på grund av att det inte är kulturellt anpassat (Brooks-Cleator & Giles, 2016).

Hinder till förändringsarbete: I USA har forskning visat att verktyg som ska mäta hälsoeffekter av ingrepp i människors liv inte är kulturellt anpassade för urfolk och därmed inte fungerar lika bra för dem (Jones, Nix, & Snyder, 2014).

Hinder i möjligheter till positivt förändringsarbete: Flera forskningsrapporter beskriver hur problem som urfolken möter inte uppmärksammas av majoritetsbefolkningen – och därför sker aldrig förändring i frågan. Då handlar det om ett sorts osynliggörande som påverkar urfolkens möjlighet till förändringsarbete: Under arbetet med *The Truth And Reconciliation Commission* i Kanada skriver forskare att kvinnor har osynliggjorts inom den processen. Därmed kan en speciell kolonisering som påverkar kvinnor fortsätta då kvinnors speciella erfarenheter är osynliggjorda (Grey & James, 2016). Exempel är att politiker inte pratar om mord på urfolkskvinnor i Kanada (Saramo, 2016), att beslutsfattare i Nunavut inte uppmärksammar att historiska trauman påverkar inuiter (Crawford, 2014), att journalistutbildningar i Kanada har lite utbildningsmaterial som rör urfolk och detta gör att urfolksfrågor inte lyfts upp i mediabevakningen (Todorova, 2016), att osynliggörandet av urfolk och deras levnadsvillkor i texter som beskriver Arktis legitimerar exploatering av Arktis och Grönland (Hanrahan, 2017), att historier och narrativ om Tr’ondëk/Klondike utgår ifrån ett koloniserat perspektiv där urfolket är utdött på den platsen (Neufeld, 2016). Även klimatrapportering utelämnar viktiga delar av urfolks liv, och de koloniala processer som ligger bakom att urfolk drabbas av klimatförändringars effekter (Belfer, Ford, & Maillet, 2017).

Forskning i Sverige som visar effekterna av mekanismen ”Osynliggörande”:

Möjlighet till sjukvård: Forskning visar att samer i Sverige har mycket lägre förtroende för svensk vård och psykiatri än svenskar. Yngre samer hade dessutom mycket lägre förtroende för sjukvården, än äldre samer. Forskarna skriver att den svenska sjukvården inte tar hänsyn till de särskilda problem och behov som finns hos etniska minoriteter. I praktiken har därför inte minoritetsgrupper samma möjlighet till hälso- och sjukvård som majoritetsbefolkningen (Daerga et al., 2012).

Forskning i Sverige som antyder effekter av mekanismen ”Osynliggörande”:

Hinder i möjlighet till utbildning: En studie visar hur samiska lärare dekoloniserade sin utbildning och sina läromedel för att få den bättre anpassad till samers levnadsvillkor och kultur. Det fanns en brist på kulturellt anpassat material (Nutti, 2013).

Vad antyder det kvalitativa materialet (berättelser som framkommit i enkätsvaren, DO-anmälningar, berättelser i #vardagsrasismmotmigsomsame, och från fokusgruppsamtalen i rapporten om samers psykosociala hälsa) om att mekanismen ”Osynliggörande” skapar för skillnader i möjligheter?

1. Hinder i möjlighet till inflytande: Det finns berättelser som handlar om hur samisk kunskap, och samiska upplevelser, eller samiska åsikter i samråd, inte respekteras och tas på allvar – alternativt värderas lägre. De hindras därmed till inflytande för att de inte blir lyssnade på och deras kompetens osynliggörs.

2. Hinder i möjlighet till sjukvård: Berättelser lyfter också fram hur det finns en okunskap i vården om samiska frågor. Det finns exempel på hur samer med identiteter som bryter normer, till exempel köns- och sexualitetsnormer, utsätts för dubbla kränkningar på grund av bristande kunskaper hos sjukvårdspersonal.

Hur vanlig är mekanismen ”Osynliggörande”?

Oklart, då frågan är alldeles för stor för denna rapport. Forskningen som finns i Sverige pekar på att denna typ av rasism finns i sjukvården då samer inte får vård som är anpassad för dem (Daerga et al., 2012), eller då samiska patienter känt att deras samiska identitet varit ett hinder för att få vård (Stoor, Kaiser, Jacobsson, Renberg, & Silviken, 2015).

Var finns mekanismen ”Osynliggörande”?

Oklart, då frågan är alldeles för stor för denna rapport.

3.5 Okunskap

Typ av mekanism: Då kunskap för att bemöta urfolk saknas i utbildning, eller av personal i till exempel skolor, i sjukvården eller hos beslutsfattare. Detta leder till att urfolk får ett sämre bemötande än andra.

Sammanfattning:

- Internationell forskning antyder också om att urfolks möjlighet till bra vård blir begränsad på grund av okunskap, och att urfolk hindras i deras möjlighet till positivt förändringsarbete då tillgången till statistik om urfolket är begränsat.
- Samiska kvinnor har inte samma möjlighet till förändringsarbete i fråga om mäns våld mot kvinnor på grund av okunskap. Denna rasism påverkar även renskötande samers möjlighet till vård då vårdpersonal är okunnig om samers livsvillkor.
- Annan forskning och kvalitativa data antyder att okunskap är en mekanism som påverkar samers tillgång till bra sjukvård, till att uttrycka en samisk identitet, och att leva som en same i Sverige.
- Det råder en kunskapsbrist (enligt källorna i denna rapport) om hur den rasistiska mekanismen ”Okunskap” påverkar samer i Sverige.

Vad antyder internationell forskning att mekanismen ”Okunskap” skapar för ojämlikheter i möjligheter för samer?

Hinder i möjlighet till god omsorg: Forskning från Norge visar att samer blir begränsade i tillgången till en bra vård hemma till viss del på grund av kulturella skillnader mellan normmän och samer (Larsen, Normann, & Hamran, 2016). Internationell forskning pekar på att det saknas relevant kunskap i utbildningen för rehabiliteringsstudenter om de speciella förutsättningarna för urfolks hälsosituation, som påverkas av kolonisering och rasifiering. Forskaren menar att detta kan leda till att rehabiliteringspersonal förstärker olikheter i möjlighet till bra vård (Hojjati et al., 2017).

Hinder i möjlighet till positivt förändringsarbete: Historiskt har en negativ särbehandling av urfolk i Kanada gjort att statistik om dem inte hämtats in på ett fullgott sätt. Idag samlas inte data in som gör att spädbarnsdöd lätt kan skiljas ut bland urfolk (statistiken tar inte hänsyn till etnoras) och det gör att det finns en begränsad möjlighet att se hur detta fenomen ser ut bland urfolk (Elias, 2014).

Forskning i Sverige som visar effekterna av mekanismen "Okunskap":

Möjlighet till förändringsarbete: Samiska kvinnors utsatthet för våld är inte relevant och väl beskrivet i policydokument och handlingsplaner som ska motverka mäns våld mot kvinnor i Sverige, till skillnad från majoritetsbefolkningen (Burman, 2017).

Möjligheter till god vård: I den studie som forskare gjort om renskötarens förtroende för sjukvården framkommer också okunskap som en faktor som påverkar deras möjlighet till en bra vård. Trots rensköternas försök att förklara deras situation får de ofta orealistiska förslag på behandlingar, eller terapeutiska rekommendationer – till exempel att sluta använda skoter, eller ta sjukledigt, eller att börja med ett annat yrke (Daerga et al., 2012).

Forskning i Sverige som antyder effekter av mekanismen "Okunskap":

Hinder i möjligheter till god vård: I intervjuer med samer om självmord i Sápmi framkommer det också att deltagarna kände att den svenska sjukvården inte passade för att hjälpa samer som söker vård. Deltagarna var oroliga att samer kanske inte söker hjälp när de behöver det för att de måste förklara sin livsstil och sin kultur innan de kan få hjälp. Deltagarna var vana vid den sortens förklarande och försvarande men inte i en hjälpsökande kontext utan i konflikter med myndigheter och icke-samer (Stoor et al., 2015).

Hinder i möjlighet till inflytande: Rensköttande män har också känt sig missförstådda av människor som inte är knutna till rennäringen, och att de kände att de kunde inte påverka situationen förutom hos de som stod dem närmast (Kaiser et al., 2013)

Vad antyder det kvalitativa materialet (berättelser som framkommit i enkätsvaren, DO-anmälningar, berättelser i #vardagsrasismotmigsomsame, och från fokusgrupp-samtalet i rapporten om samers psykosociala hälsa) om att mekanismen "Okunskap" skapar för skillnader i möjligheter?

1. Hinder i möjlighet att utöva sina rättigheter: Okunskap är ett hinder för samer att utöva renskötsel då andra människors kunskap om näringen är så låg, då tvingas samer förklara varför det inte går att t.ex. jaga i kalvningsområden, eller varför vissa områden måste stängas av för färd då rensköterna flyttar med sina renar.

2. Hinder i möjlighet till en rättvis representation: Enligt det kvalitativa materialet är kunskap en grogrund för fördomar (negativa narrativ) om samer, eller att media reproducerar exotifierande och ofullständiga beskrivningar av samer.

3. Hinder i möjlighet att uttrycka en samisk identitet: Okunskap är ett hinder för samer att leva sitt liv som samer, då de blir ambassadörer för alla samer. Det är ansträngande att de ofta måste förklara hur de lever och sina livsvillkor för människor som inte har kunskap om samer.

4. Hinder i möjlighet till sjukvård: Denna rasism kan även vara ett hinder inom sjukvården då samer hindras till ett bra bemötande, då personalen saknar kulturell kompetens.

5. Hinder i möjlighet till utbildning: Okunskap upplevs även som ett hinder i skolan för samer då de alltid måste försvara sig själva och sin samiska identitet, samt utbilda klasskamrater och lärare som bär på fördomar.

6. Hinder i möjlighet tillgång till rättigheter: Okunskap upplevs som ett hinder för samer att få tillgång till sina rättigheter som urfolk, då kunskapsnivån om samer och deras levnadsvillkor upplevs som låg hos icke-samer.

Hur vanlig är mekanismen ”Okunskap”?

Det är svårt att säga hur utbredd okunskapen om samer är, och exakt hur den påverkar samers liv eftersom forskning saknas.

Var finns mekanismen ”Okunskap”?

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

3.6 Att ej arbeta mot etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering

Typ av mekanism: Att vara medveten om de rasmotiverade trakasserierna som finns, och att inte göra något för att förändra detta. Denna del faller delvis under 3.4 ”Osynliggörande” men då denna rasistiska mekanism är så framträdande i materialet har den brutits ut.

Sammanfattning:

- Forskningen och kvalitativa data antyder att lärare och personal på skolor, samt chefer på arbetsplatser har vetat om att etnorasmotiverad negativ behandling pågår och inte gjort något åt det med effekten att trakasserierna får fortgå.
- Samer berättar även att det finns uppfattningar om att rasism mot samer inte existerar, vilket påverkar samers möjlighet till positivt förändringsarbete.
- Det råder en kunskapsbrist (enligt källorna i denna rapport) om hur den rasistiska mekanismen ”Att ej arbeta mot etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering” påverkar samer i Sverige.

Forskning som visar effekterna av mekanismen ”Att ej arbeta mot etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering”:

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Forskning som antyder effekter av mekanismen ”Att ej arbeta mot etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering”:

Hinder i möjlighet till positivt förändringsarbete: Vi vet att forskningen nämner detta fenomen: att lärare i skolan inte gjort något för att stoppa vissa delar av de etnorasiatiskt motiverade trakasserierna mot samer. Författarna skriver att de unga samerna berättar att det funnits lärare på deras skola som vetat om detta men inte gjort något för att motverka delar av denna rasistiska mekanism (Omma et al., 2011).

Vad antyder det kvalitativa materialet (berättelser som framkommit i enkätsvaren, DO-anmälningar, berättelser i #vardagsrasismotmigsomsame, och från fokusgruppsamtalen i rapporten om samers psykosociala hälsa) om att mekanismen ”Att ej arbeta mot etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering” skapar för skillnader i möjligheter?

1. Hinder i möjlighet till positivt förändringsarbete: Att inte arbeta mot etnorasialt motiverad negativ behandling bibehåller den negativa behandling som samer bemöter. Då samer har lyft frågor om rasism i till exempel skola så har de inte fått gehör, eller så har rasism setts som ett samiskt problem som samer ska lösa – och inte ett problem för svenskar eller för samhället.

2. Hinder i möjlighet till inflytande: Berättelser i det kvalitativa materialet lyfter upp hinder för samer att prata om sina upplevelser av att vara utsatta för rasism. Det finns föreställningar om att rasism mot samer inte existerar, eller att det inte påverkar dem så mycket som samerna själva säger. Då föräldrar lyft problem om rasism mot deras barn på skolor till exempel har detta inte tagits på allvar av skollädaingen. Samer lyfter vid ett flertal tillfällen upp i sina berättelser om hur de motsätter sig att bli kallade för det nedvärderande ordet ”lapp” av andra, utan att andra människor tar hänsyn till det.

3. Berättelser lyfter problemet med att vara utsatta på sina arbetsplatser då kollegor eller chefer nonchalerar problem med utfrysning och trakasserier mot samer.

Hur vanlig är mekanismen ”Att ej arbeta mot etnoras motiverad negativ behandling eller diskriminering”?

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Var finns mekanismen ”Att ej arbeta mot etnoras motiverad negativ behandling eller diskriminering”?

Det kvalitativa materialet i rapporten nämner barn som varit utsatta för negativ behandling i skolor, men att lärare inte gjort något för att stoppa det. Materialet nämner också en föreställning om samer som lättstötta och att när de lyfter frågor om diskriminering så är det inte något som andra behöver ta hänsyn till. En del berättelser lyfter upp att kränkningar och diskriminering är så vanligt att det inte ses som diskriminering av samer själva. I kampanjen #vardagsrasismmotmigsomsame / # årgarasismamuvuostásápmelažžan så ifrågasattes vardagsrasismen av personer som definierade sig som svenska. Det fanns de som förlöjligade problemet, och några skapade hashtaggen #vardagsrasismmotmigsomsvensk som en slags motpol.

3.7 Exkludering inom det samiska folket

Typ av mekanism: Negativ behandling av samer mot andra samer, ofta på grund av att vissa människor inte anses vara nog mycket samer eller samer på rätt sätt.

Sammanfattning:

- Kvalitativa data antyder att samer blir begränsade i sin möjlighet att uttrycka sin samiska identitet, samt möjlighet att lära sig mer om den samiska kulturen på grund av att de exkluderas och inte ses som autentiska samer av andra samer.
- Det råder en kunskapsbrist (enligt källorna i denna rapport) om hur den rasistiska mekanismen ”Exkludering inom det samiska folket” påverkar samer i Sverige.

Vad antyder internationell forskning att mekanismen ”Exkludering inom det samiska folket” skapar för ojämlikheter i möjligheter för samer?

Hinder i möjlighet att uttrycka en samisk identitet: Forskning från Norge nämner detta exkluderande i intervjuer med unga samer. De unga samer med svaga språkkunskaper och släkt från blandad bakgrund (samiska och icke-samiska släkt) sågs inte som samer i lika stor utsträckning (Nystad et al., 2017)

Forskning i Sverige som visar effekterna av mekanismen ”Exkludering inom det samiska folket”:

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Forskning i Sverige som antyder effekter av mekanismen ”Exkludering inom det samiska folket”:

Hinder i möjlighet att visa en samisk identitet: En kvinna som inte hade renar kände att hon blev diskriminerad av både den svenska staten och de renskötande samerna (Alex och Lehti, 2013).

Vad antyder det kvalitativa materialet (berättelser som framkommit i enkätsvaren, DO-anmälningar, berättelser i #vardagsrasismotmigsomsame, och från fokusgruppsamtalet i rapporten om samers psykosociala hälsa) om att mekanismen ”Exkludering inom det samiska folket” skapar för skillnader i möjligheter?

1. Hinder i möjlighet att uttrycka en samisk identitet: Det finns berättelser om hur samer hindras från att uttrycka en samisk identitet, då andra samer inte ser dem som ”äktä” samer och att detta skapar ett utanförskap. Det kan handla om att samer inte har språket, inte har ett renmärke, eller att de har en familj där inte alla är samer. En berättelse pratar om limbo – samer utanför renskötseln ses inte som samer, och samtidigt kan de inte närma sig de samiska traditionerna för att de inte ses som äkta samer. Kvinnor berättar även hur de hindras från att delta i renskötseln då det finns föreställningar om att kvinnor har andra arbetsuppgifter i det samiska samhället.

2. Hinder i möjlighet att uttrycka en samisk identitet: Samer berättar också att de hindras från att ta till sig den samiska kulturen, språket och traditioner, och att de kan mötas av fördomar av samer som har en starkare samisk identitet, och en större kulturell kunskap.

Hur vanlig är mekanismen ”Exkludering inom den det samiska folket”?

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Var finns mekanismen ”Exkludering inom det samiska folket”?

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

3.8 Poliser som agerar etnorasdiskriminerande mot samer

Typ av mekanism: då poliser inte bryr sig om att utreda brott som samer anmäler, eller att ge samer ett negativt bemötande. Denna mekanism faller delvis under del 3.1 "Etnorasiatiskt motiverad negativ behandling eller diskriminering" – men då berättelser om diskriminering av polisen är så framträdande i materialet har denna del brutits ut.

Sammanfattning:

- Internationell forskning pekar på att urfolk blir begränsade i sina möjligheter till fysisk trygghet, på grund av våld från poliser.
- Kvalitativa data från renskötande samer antyder att de blir begränsade i sin möjlighet att få hjälp av polisen, då samer berättar om hur polisen inte vill utreda plågeri av renar eller stöld av renar.
- Det råder en kunskapsbrist (enligt källorna i denna rapport) om hur den rasistiska mekanismen "Poliser som agerar etnorasdiskriminerande mot samer" påverkar samer i Sverige.

Vad antyder internationell forskning att mekanismen "Poliser som agerar etnorasdiskriminerande mot samer" skapar för ojämlikheter i möjligheter för samer?

Hinder i möjlighet till fysisk trygghet: Internationell forskning berättar att kvinnor från Kanada är utsatta för våld av poliser just för att de är urfolk (Dhillon, 2015), och att poliser begår rasmotiverade övergrepp mot urfolkskvinnor i Kanada (Palmater, 2016).

Forskning i Sverige som visar effekterna av mekanismen "Poliser som agerar etnorasdiskriminerande mot samer":

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Forskning i Sverige som antyder effekter av mekanismen "Poliser som agerar etnorasdiskriminerande mot samer":

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Vad antyder det kvalitativa materialet (berättelser som framkommit i enkätsvaren, DO-anmälningar, berättelser i #vardagsrasismotmigsomsame, och från fokusgruppsamtalet i rapporten om samers psykosociala hälsa) om att mekanismen "Poliser som agerar etnorasdiskriminerande mot samer" skapar för skillnader i möjligheter?

1. Hinder i möjlighet till en rättvis behandling av rättsväsende: I det kvalitativa materialet framkommer det flera gånger hur renskötande samer upplever att de möter diskriminering från polisen – till exempel att polisen inte vill utreda plågeri eller stöld av renar av renar. Berättelser redogör för hur de blir negativt behandlade av polisen genom extra hårda bevakningar, och att poliser har låg kunskap om den samiska kulturen och dess förutsättningar.

2. Hinder till rättvis representation: Den statistik som förs om hatbrott från Brottsförebyggande rådet kategoriserar inte djurplågeri som ett hatbrott vilket gör att sådana anmälningar inte fångas upp i statistiken. Allt detta påverkar samers möjlighet att få hjälp av rättsväsendet negativt.

Hur vanlig är mekanismen ”Poliser som agerar etnorasdiskriminerande mot samer”?
Det går inte att säga mer än att samer berättar om denna typ av rasism.

Var finns mekanismen ”Poliser som agerar etnorasdiskriminerande mot samer”?

Det går inte att säga på grund av att det finns så litet underlag. Samer berättar om att den finns då renskötare anmäler brott till polisen, och att de kan behandlas negativt i kontakt med polisen.

3.9 Lagar och regler som har negativa effekter på samer

Typ av mekanism: då regelverk eller lagar har en negativ inverkan på samer som grupp, eller på grupperingar bland samer.

Sammanfattning:

- Kvalitativa data antyder att samer utanför samebyarna blir begränsade i deras möjligheter att nyttja land och vattenresurser på grund av lagar som staten har upprättat; lagar som skiljer på olika grupperingar i det samiska samhället och ger dem olika starka rättigheter.
- Det råder en kunskapsbrist (enligt källorna i denna rapport) om hur den rasistiska mekanismen ”Lagar och regler som har negativa effekter på samer” påverkar samer i Sverige.

Vad antyder internationell forskning att mekanismen ”Lagar och regler som har negativa effekter på urfolk” skapar för ojämlikheter i möjligheter för samer?

Hinder i möjlighet till samma grundläggande rättigheter som andra medborgare: Forskning utomlands pekar på hur rättigheter för urfolk baseras på historia och inte på mänskliga rättigheter. Rättigheterna uppstår ur ett dokumenterat liv före européer kom till Nordamerika, istället för att de ses som andra rättigheter som religion, sexualitet, säkerhet, fri rörlighet, och jämlikhet (Borrows, 2017).

Hinder i möjlighet till rättvis behandling av rättssystemet: Urfolk är påverkade av historiska trauman, och för att ge en rättvisare utgång i domstolar finns speciella regler för urfolk i domstolar då de begår brott – men dessa lagar används inte på ett konsekvent sätt över Kanada (och hjälper oftare män än kvinnor) (Balfour, 2013).

Forskning i Sverige som visar effekterna av mekanismen ”Lagar och regler som har negativa effekter på samer”:

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Forskning i Sverige som antyder effekter av mekanismen ”Lagar och regler som har negativa effekter på samer”:

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Vad antyder det kvalitativa materialet (berättelser som framkommit i enkätsvaren, DO-anmälningar, berättelser i #vardagsrasismmotmigsomsame, och från fokusgruppsamtalet i rapporten om samers psykosociala hälsa) om av mekanismen ”Lagar och regler som har negativa effekter på samer” skapar för skillnader i möjligheter?

1. Hinder i möjlighet till inflytande: De samer som inte har samebymedlemskap lyfter ofta fram i enkäten att de missgynnas av rennäringslagen och att de inte har laglig rätt att använda markerna som deras förfäder har brukat innan dem. Rättigheterna är knutna till ett samebymedlemskap och de som står utanför renskötseln har begränsad möjlighet att utnyttja sina rättigheter som urfolk.

2. En DO-anmälning lyfter också upp hur speciella regler vid anställning hos Sametinget missgynnar de anställda där, på ett sätt som inte sker vid liknande anställningar i det svenska samhället.

Hur vanlig är mekanismen ”Lagar och regler som har negativa effekter på samer”?
Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Var finns av mekanismen ”Lagar och regler som har negativa effekter på samer”?
Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

3.10 Resurser läggs inte på samer

Typ av mekanism: ekonomiska-, personal-, eller tidsresurser kommer inte samer till del vilket påverkar dem negativt.

Sammanfattning:

- Internationell forskning pekar på att urfolk blir begränsade i sin tillgång till utbildning, och goda levnadsförhållanden i sina hem.
- Kvalitativa data antyder att resursbrist hindrar samers tillgång till utbildning, och möjlighet att använda sitt modersmål i sjukvården.
- Det råder en kunskapsbrist (enligt källorna i denna rapport) om hur den rasistiska mekanismen ”Resurser läggs inte på samer” påverkar samer i Sverige.

Vad antyder internationell forskning att mekanismen ”Resurser läggs inte på samer” skapar för ojämlikheter i möjligheter för samer?

Hinder i möjlighet till utbildning: Forskare i Kanada argumenterar för att avsaknaden av resurser till urfolks utbildning är en orsak till varför urfolk har lägre utbildningsnivåer (Wotherspoon, 2014).

Hinder i möjlighet till goda levnadsförhållanden: Forskning utomlands visar exempelvis hur etnoras hänger ihop med att ha kompletta VVS-system i hemmet. Detta beror på att investeringar i samhället i större grad har gjorts i områden där vita bor, än i områden där urfolk bor (Gasteyer et al., 2016).

Forskning i Sverige som visar effekterna av mekanismen ”Resurser läggs inte på urfolk”:

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Forskning i Sverige som antyder effekter av mekanismen ”Resurser läggs inte på urfolk”:

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Vad antyder det kvalitativa materialet (berättelser som framkommit i enkätsvaren, DO-anmälningar, berättelser i #vardagsrasismotmigsomsame, och från fokusgruppsamtalet i rapporten om samers psykosociala hälsa) om att mekanismen ”Resurser läggs inte på samer” skapar för skillnader i möjligheter?

1. Hinder i möjlighet till utbildning: Det kvalitativa materialet lyfter fram bristen på resurser till språk för samiska barn, och att de befintliga regelverk som finns för att säkra samiska barns rätt till språk inte fungerar.

2. Hinder i möjlighet till sjukvård: Andra lyfter fram att det samiska språket osynliggörs i sjukvården, och att samer hindras från att använda sitt språk där – trots att det ofta finns skyltar på andra språk än svenska.

Hur vanlig är mekanismen ”Resurser läggs inte på samer”?

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen.

Var finns mekanismen ”Resurser läggs inte på samer”?

Oklart, då det inte framkommit forskning i ämnet i kartläggningen, men det kvalitativa materialet pekar på att den finns då barn vill få skolundervisning i samiska.

4. Åtgärdsförslag

Denna del innehåller information om antirasistiska åtgärder. Del 4 börjar med hur forskningen som framkommit i kartläggningen anser att de tio identifierade rasistiska mekanismerna kan motverkas. Sedan följer de konkreta åtgärder som rapporten föreslår för att motverka rasism mot samer i Sverige idag.

Bergman och Paradies definition av antirasism är det som minskar skillnaderna i möjligheter mellan etnorasiala grupper. I den vetenskapliga forskning som analyserats i denna rapport kommer forskarna själva med förslag på vad de tror är bra insatser för att minska rasismens effekter eller få bort den rasistiska mekanismen helt och hållet.

4.1 Forskningens förslag för att motverka rasistiska mekanismer

Etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering

En stark koppling till sin egen kultur och dess skyddande effekter brukar kallas för resiliens. Då samer får delta i samiska kulturaktiviteter, vara i en samisk gemenskap och vara stolta över sin identitet så skyddar det mot effekterna av denna rasism, menar forskare (Omma et al., 2011).

Skolan har också ett ansvar i att utbilda om samer och deras historia, och att göra samiska kultur synlig och lätt att förstå (Omma et al., 2012; Omma et al., 2013)

Forskarna pekar också på att det är viktigt med att ha vård som är kulturell anpassad för samer. Det behövs också ett erkännande av den negativa behandlingen som samer möter, just på grund av att de är samer (Omma et al., 2013). I Norge menar forskare att det behövs mer forskning för att se hur kulturella faktorer spelar in då unga samer använder hälso- och sjukvård (Turi et al., 2009)

Mer forskning behövs för att kartlägga faktorer som kan samspela med varandra och orsaka sämre möjligheter till god hälsa för samer (Omma & Petersen, 2015). Till exempel vilken roll det spelar om samiska barn har andra samer runt omkring sig, eller om de växer upp med icke-samiska barn.

För att minska stereotyper kan det vara bra för skolor att arrangera platser för samtal med syfte att reducera stereotyper mellan etniska grupper (Omma & Sandlund, 2015).

Forskning i Norge pekar på att skolor behöver program för att revitalisera det samiska språket eftersom de samiska språken är en sådan stark identitetsmarkör. Att ha färdigheter i det samiska språket är en faktor som ökar välmående och hälsa hos samer som utsätts för exkludering och rasism (Nystad et al., 2017).

De åtgärder som tas för att minska denna rasism behöver ha en historisk bakgrund i fokus, och ett mål med åtgärder bör vara att öka på toleransen för kulturella olikheter. Forskarna föreslår även åtgärder som stärker samers identitet och gör dem mer resilienta mot etnorasmotiverad negativ behandling och diskriminering (Bals et al., 2010)

Internationellt finns det flera förslag för att handskas med den rasistiska mekanismen ”Etnorasmotiverad negativ behandling eller diskriminering”. Då urfolksstudenter blir hindrade att ta examen inom högre utbildning på grund av trakasserier – är åtgärden att få bort både trakasserier och den negativa bilden av urfolket på skolorna (Cross et al., 2013). Ett annat sätt är att informera beslutsfattare i samhället om de skillnader som uppstår i hälsa mellan etnorsiala grupper på grund av denna rasism så att de kan aktivt motverka den. Ett sätt att minska effekterna av denna rasism är att informera personal i sjukvården så att de kan bemöta urfolk som är utsatta för denna rasism (Woo, 2017). Ett sätt att få mer information om problemet med denna rasism är att större studier på samhällsnivå har med frågor om etnorsial diskriminering och information om sådan diskriminering (Siddiqi et al., 2017).

Brister i samers självbestämmande eller inflytande

Det finns förslag att fördjupa kunskapen om hur maktrelationerna mellan samer och utvinningsindustrier ser ut för att bättre kunna lösa konflikter mellan dem (Sehlin MacNeil, 2015).

Internationellt har forskarna flera förslag. Ge urfolk mer makt att besluta över saker som rör dem – som till exempel utbildning, eller stadsplanering (Wotherspoon, 2014). De urfolk som lever nära vatten behöver rättigheter kopplade till deras urfolksstatus så att de får ett bestämmande över vattenresurser (Wilson, 2014).

När olika policys och styrdokument skapas kring hur kultur ska utvecklas i ett land behöver man ta hänsyn till urfolks relation till landet och marken som de lever tillsammans med – och dokumentet behöver ta hänsyn till urfolks kultur (Paquette et al., 2017). Detsamma gäller planer för hållbar utveckling – forskare rekommenderar där att urfolks perspektiv lyfts in för att motverka monokulturella perspektiv (Jeannotte, 2017).

Narrativ som verkar negativt mot samer

Det behövs skribenter från urfolk som berättar sin egen historia och gör sig själva till subjekt i sina berättelser. Detta är något som bryter upp stereotyper och negativa narrativ om urfolk – istället för att bara majoritetsbefolkningen ska skriva om dem (Jonsson, 2016). Andra forskare pekar på att det är viktigt att utveckla strategier som förstärker samarbete och socialt stöd mellan renskötare som utsätts för negativa narrativ – och att det är viktigt att utveckla strategier som sänker barriären för renskötare att söka hjälp om de behöver det (Kaiser et al., 2013).

Internationellt pekar forskarna på flera saker. I fråga om narrativ och deras negativa påverkan på vården för urfolk, finns ett förslag om att utforma vård och vårdplatser som urfolks känner sig trygga i, och där de får vara med och ha inflytande över hur vården ska se ut (Balestrery, 2016). För att hindra att skadliga forskningsmetoder används på urfolk, är ett förslag på åtgärd att ge urfolken mer självbestämmande, och vara mottaglig för vad urfolken själva säger har för behov och prioriteringar inom forskningen (Brisbois & Plamondon, 2018).

När det handlar om produktionen av narrativ genom reklamkampanjer om hälsa finns förslag om att lägga mer resurser på att få mer information om urfolk och hur olika faktorer påverkar deras hälsa, så att inte fördomar från reklam får skapa ett oemotsagt narrativ (Blacker, 2013).

Osynliggörande

Forskare uppmanar till ökad kunskap om förutsättningar för renskötseln och den samiska kulturen hos hälso- och sjukvårdspersonal. På så sätt kan en större jämlikhet i tillgången till hälso- och sjukvård mellan majoritetsbefolkningen och de renskötande samerna uppstå (Daerga et al., 2012). För att komma till bukt med avsaknaden av relevanta läromedel för samer behöver det skapas nya läromedel som är kulturellt anpassade för samer (Nutti, 2013).

I Norge föreslår forskare att sjukvårdspersonal som jobbar med äldre samer behöver få kulturell kunskap, och information om traditionella värderingar och uppfattningar som samer har (Ness et al., 2013).

I Finland menar forskare att då policys för förvaltning av regioner tas fram behöver det finnas med ett kritiskt öga som granskar hur västerländska ord och koncept kan reproducera rasism och kolonialism. En annan åtgärd är att lära sig av lokalbefolkningen om hur olika geografier och områden ska förstås (Lehtinen, 2012).

I frågor om vård och äldreomsorg ger forskarna förslaget att skapa program som är mer kulturellt relevanta för urfolk, i syfte att minska barriärerna för äldre urfolksmedlemmar att delta i dem (Brooks-Cleator & Giles, 2016). När det handlar om verktyg för att mäta hälsoeffekter av ingrepp i människors liv, så menar forskarna att ge urfolk medbestämmande och påverka dessa verktyg är ett sätt att göra dem mer relevanta för urfolken (Jones et al., 2014). Sjukvård behöver anpassas så att den tar hänsyn till vad urfolk menar är god hälsa (Balestrery, 2016).

När det handlar om osynliggörande av urfolksfrågor är aktivism som uppmärksammar förtrycket som riktas mot urfolk ett sätt att bryta upp denna rasism – så att frågor som är relevanta för urfolk också syns (Saramo, 2016). Det finns också förslag på revitalisering av den egna urfolkskulturen genom traditioner och ritualer som icke-urfolk bjuds in till – som ett förslag på att minska osynliggörandet av urfolk och dess livsvillkor. På så sätt får icke-urfolk andra narrativ att förhålla sig till än de dominerande (Neufeld, 2016).

För att minska osynliggörande och effekterna av det är det viktigt att kvinnors erfarenheter finns med i processer där koloniala och rasistiskt motiverade övergrepp ska kartläggas och motverkas – eftersom kvinnors erfarenheter är unika där (Grey & James, 2016).

När det handlar om utbildningar och osynliggörande rekommenderar forskare att urfolks kunskaper ska lyftas in för att bryta dominant narrativ där urfolk inte finns med. Dessutom skriver forskarna att utbilda studenter i koloniseringsprocesser och hur de påverkar urfolk är viktigt för att minska osynliggörandet inom utbildningar (McLean, 2013; Todorova, 2016; Tupper, 2014).

Beslutsfattare behöver vara medvetna om olika narrativ kring urfolk som icke-urfolk bär på och de som urfolken själva för fram för att de ska kunna ta beslut som är relevanta för urfolken (Crawford, 2014).

Okunskap

Mer information behövs och korrekta beskrivningar behövs av samiska kvinnors liv och hur de påverkas av mäns våld (Burman, 2017). Mer forskning behövs också om processerna som

leder fram till självmord bland samer, och det är även viktigt att utveckla kulturellt anpassade åtgärder för suicidprevention bland samer (Stoor et al., 2015). I Norge pekar forskare på att det är viktigt att samer och icke-samer kan föra samtal om skillnader mellan de etnorsiala grupperna och de problem som kan uppstå i vårdssituationer (Larsen et al., 2016).

Ett sätt att bygga på kunskapen om hur livsvillkoren för urfolk ser ut (i fråga om till exempel spädbarnsdödlighet) är att bryta upp statistik som samlas in om människor i ett land så det går att skilja ut olika etnorsiala grupper (Elias, 2014). Antirasistiska perspektiv är viktiga för vårdpersonal så de förstår de strukturella mekanismerna som orsakar speciella problem för urfolk. I utbildningsmaterial till vårdpersonal är det viktigt att ha med hur historiska trauman och kolonisering fortsätter påverka urfolk (Hojjati et al., 2017).

Att ej arbeta mot etnorsmotiverad negativ behandling eller diskriminering

Det har inte framkommit forskning om denna rasistiska mekanism i kartläggningen och därför finns det inga förslag från forskare.

Exkludering inom det samiska folket

Forskare föreslår att det ska finnas program för att revitalisera samiska i skolor, så samiska ungdomar kan lära sig samiska om de önskar det. Lärare behöver också mer utbildning i hur identitetsskapande ser ut för samiska ungdomar (Nystad et al., 2017).

Poliser som agerar etnorsdiskriminerande mot samer

Internationellt pekar forskare på vikten av att lyssna och erkänna narrativ som beskriver hur kolonialt våld påverkar urfolkskvinnor. Det kan vara att ta hänsyn till hur polisbrutalitet, könsrelaterat våld och fängelsedomar mot urfolk påverkar kvinnor, och lyfta upp deras verkligheter till en politisk nivå, samt göra utförliga undersökningar om polisens våld mot urfolkskvinnor (Balfour, 2013; Dhillon, 2015).

Lagar och regler som har negativa effekter på samer

Internationellt menar forskare att när domstolar hanterar fall som har med urfolksrätt att göra bör de inte använda historiska företeelser för att bedöma vad människor har för rättigheter, utan se urfolkets behov och levnadssätt idag (Borrows, 2017). Mer forskning borde tas fram om hur urfolkskvinnor påverkas av historiska trauman och våld (Balfour, 2013).

Resurser läggs inte på samer

Forskarna menar att samla in bättre data är ett sätt att få en mer rättvis bild av urfolks livsvillkor, och hur resurser fördelas mellan områden där vita respektive urfolk bor. I fråga om utsatta grupper och att de inte har tillgång till samma goda levnadsförhållanden så behöver policys ändras för att bättre kunna komma åt problemet med ojämlikheter mellan etnorsiala grupper (Gasteyer et al., 2016).

4.2 Rapportens förslag på konkreta åtgärder

Inom ramen för uppdraget föreslår rapporten ett antal konkreta åtgärdsförslag, som står utan inbördes ordning:

- 1. Höj kunskapsnivån i samhället om samer och deras livsvillkor, kultur, historia, och rättigheter som urfolk.** Referensgruppen samt forskning nationellt och internationellt talar om fördomar och negativa narrativ som grogrund för nedvärderande behandling och diskriminering av urfolksgrupper. Därför finns det ett behov att lyfta kunskapsnivån om samer i samhället. Prioriterade insatsområden är sjukvården, skolan, samiska och icke-samiska beslutsfattare, samt inom utbildningar och litteratur.
- 2. Stärk forskningen om samer och det samiska samhället.** Den vetenskapliga kartläggningen visar att det råder en brist på forskning om rasistiska mekanismer och dess effekter på samer. Därför finns ett behov att utveckla och stärka den forskning som rör det samiska folket.
- 3. Inkludera kunskap om rasism mot samer i handlingsplaner för ett praktiskt antirasistiskt arbete på skolor, organisationer, företag och myndigheter.** Materialet ska motverka stereotyper och felaktiga bilder om samer i Sverige, främja empati mellan etnorasiala grupper, öka den kulturella kontakten, samt ge kunskap och konkreta råd på agerande då rasism mot samer finns inom den egna organisationen.
- 4. Stärk möjligheten att övervaka och anmäla rasistiska attityder och beteenden.** Kartläggningen visar att över hälften av de samer som deltagit uppger sig vara utsatta för rasism. Nästan 80 procent av dessa säger att de varit utsatta för rasism de senaste två åren. Nästan 30 procent av samerna i webbenkäten uppger att det inte lönar sig att anmäla när de blir utsatta för rasism. 25 procent uppgav att de inte orkade göra någonting då de blev utsatta för rasism. De kanaler som finns för att fånga upp anmälningar om rasism och diskriminering verkar inte fungera för att fånga upp det samiska folkets utsatthet för rasism.
- 5. Stärk samers inflytande och självbestämmande.** Gör det möjligt för samer att få inflytande över hur vård, skola, omsorg och annan grundläggande samhällsservice utformas för dem. Stärk rennäringens inflytande över hur samebyarnas marker får användas.
- 6. Genomför antirasistiska granskningar av organisationer och myndigheter.** Myndigheter som arbetar med samer eller samiska frågor ska återkommande granskas för att se om de utsätter samer för direkt eller indirekt rasism.
- 7. Genomföra återkommande undersökningar på samhällsnivå som undersöker hur samer påverkas av rasism och diskriminering, samt hur detta kan motverkas.** Då större undersökningar görs på samhällsnivå kan information om rasism och diskriminering finnas med, samt frågor om hur rasism och diskriminering påverkar samer.

- 8. Stärk samiska organisationers arbete med att inkludera alla samer.** För att motverka exkludering inom det samiska folket behöver samiska organisationer och föreningar få mer resurser och stöd till inkluderande arbete.
- 9. Stärk möjligheten att skapa en mångfald av berättelser och narrativ om samer och det samiska samhället.** Utveckla kanaler för publicering som Public service och samiska tidskrifter. Stärk samisk kulturproduktion.
- 10. Genomför insatser för att stärka resiliensen hos samer.** Stärk samers möjligheter att ta del av sin kultur, sin historia och sitt språk, för stärkt samisk identitet och därmed motståndskraft mot rasism.

5. Referenslista

- Alex, L., & Lehti, A. (2013). Experiences of well-being among Sami and Roma women in a Swedish context. *Health Care Women Int*, 34(8), 707-726. doi:10.1080/07399332.2012.740110
- Axelsson, P. (2015). Urfolkshälsa – utmanande och svårfångad. *Socialmedicinsk tidskrift*, 6.
- Balestrery, J. E. (2016a). Indigenous Elder Insights About Conventional Care Services in Alaska: Culturally Charged Spaces. *J Gerontol Soc Work*, 59(4), 296-315. doi:10.1080/01634372.2016.1206649
- Balfour, G. (2013). Do law reforms matter? Exploring the victimization- criminalization continuum in the sentencing of Aboriginal women in Canada. *International Review of Victimology*, 19(1), 85-102. doi:10.1177/0269758012447213
- Bals, M., Turi, A. L., Skre, I., & Kvernmo, S. (2010). Internalization symptoms, perceived discrimination, and ethnic identity in indigenous Sami and non-Sami youth in Arctic Norway. *Ethn Health*, 15(2), 165-179. doi:10.1080/13557851003615545
- Belfer, E., Ford, J. D., & Maillet, M. (2017). Representation of Indigenous peoples in climate change reporting. *Climatic Change*, 145(1-2), 57-70. doi:10.1007/s10584-017-2076-z
- Berman, G., & Paradies, Y. (2010). Racism, disadvantage and multiculturalism: towards effective anti-racist praxis. *Ethnic and Racial Studies*, 33(2), 214-232. doi:10.1080/01419870802302272
- Black, L. S., J. (2000). *Theories of race and racism: A reader*. London: Routerledge.
- Blacker, S. (2013). "Your DNA Doesn't Need to Be Your Destiny": Colonialism, Public Health and the Financialization of Medicine. *Topia-Canadian Journal of Cultural Studies*(30-31), 123-146.
- Bonilla-Silva, E. (1997). Rethinking racism - toward a structural interpretation. *American Sociological Review*, 62(3), 465-480.
- Borrows, J. (2017). Challenging Historical Frameworks: Aboriginal Rights, The Trickster, and Originalism. *Canadian Historical Review*, 98(1), 114-135. doi:10.3138/chr.98.1.Borrows
- Bourgeois, R. (2015). Colonial exploitation: The Canadian state and the trafficking of indigenous women and girls in Canada. *UCLA Law Review*, 62(6), 1426-1463.
- Brisbois, B., & Plamondon, K. (2018). The possible worlds of global health research: An ethics-focused discourse analysis. *Soc Sci Med*, 196, 142-149. doi:10.1016/j.socscimed.2017.11.034
- Brooks-Cleator, L. A., & Giles, A. R. (2016). Culturally Relevant Physical Activity through Elders in Motion: Physical Activity Programming for Older Aboriginal Adults in the Northwest Territories, Canada. *J Cross Cult Gerontol*, 31(4), 449-470. doi:10.1007/s10823-016-9307-z
- Burman, M. (2017). Men's Intimate Partner Violence against Sami Women: A Swedish Blind Spot. *Nordic Journal on Law and Society*, 1(01-02), p. 194-215.
- Corosky, G. J., & Blystad, A. (2016). Staying healthy "under the sheets": Inuit youth experiences of access to sexual and reproductive health and rights in Arviat, Nunavut, Canada. *Int J Circumpolar Health*, 75, 31812. doi:10.3402/ijch.v75.31812
- Crawford, A. (2014). "The trauma experienced by generations past having an effect in their descendants": narrative and historical trauma among Inuit in Nunavut, Canada. *Transcult Psychiatry*, 51(3), 339-369. doi:10.1177/1363461512467161
- Cross, S. L., Day, A., Gogliotti, L. J., & Pung, J. J. (2013). Challenges to recruit and retain American Indian and Alaskan Natives into social work programs: the impact on the child welfare workforce. *Child Welfare*, 92(4), 31-53.
- Daerga, L., Sjolander, P., Jacobsson, L., & Edin-Liljegren, A. (2012). The confidence in health care and social services in northern Sweden—a comparison between reindeer-herding Sami and the non-Sami majority population. *Scand J Public Health*, 40(6), 516-522. doi:10.1177/1403494812453971
- de Leeuw, S. (2017). Writing as righting: Truth and reconciliation, poetics, and new geo-graphing in colonial Canada. *Canadian Geographer*, 61(3), 306-318. doi:10.1111/cag.12395

- Dhillon, J. K. (2015). Indigenous girls and the violence of settler colonial policing. *Decolonization-Indigeneity Education & Society*, 4(2), 1-31.
- Elias, B. (2014). Moving beyond the historical quagmire of measuring infant mortality for the First Nations population in Canada. *Soc Sci Med*, 123, 125-132. doi:10.1016/j.socscimed.2014.10.056
- Eliassen, B. M., Melhus, M., Hansen, K. L., & Broderstad, A. R. (2013). Marginalisation and cardiovascular disease among rural Sami in Northern Norway: a population-based cross-sectional study. *Bmc Public Health*, 13, 522. doi:10.1186/1471-2458-13-522
- Essed, P. (1990). *Everyday Racism: reports from Women of Two Cultures*, . Alameda, CA: Hunter House.
- Fobear, K. (2014). Queer settlers: Questioning settler colonialism in LGBT asylum processes in Canada. *Refuge*, 30(1), 47-56.
- Folkhälsomyndigheten. (2015). Hälsan och hälsans bestämningsfaktorer för transpersoner.
- Gasteyer, S. P., Lai, J., Tucker, B., Carrera, J., & Moss, J. (2016). BASICS INEQUALITY: Race and Access to Complete Plumbing Facilities in the United States. *Du Bois Review*, 13(2), 305-325. doi:10.1017/S1742058X16000242
- Goldberg, D. T. (1993). *Racist culture*. Oxford: Blackwell.
- Grey, S., & James, A. (2016). Truth, Reconciliation, and "Double Settler Denial": Gendering the Canada-South Africa Analogy. *Human Rights Review*, 17(3), 303-328. doi:10.1007/s12142-016-0412-8
- Hall, R. (2013). Diamond Mining in Canada's Northwest Territories: A Colonial Continuity. *Antipode*, 45(2), 376-393. doi:10.1111/j.1467-8330.2012.01012.x
- Hanrahan, M. (2017). Enduring polar explorers' Arctic imaginaries and the promotion of neoliberalism and colonialism in modern Greenland. *Polar Geography*, 40(2), 102-120. doi:10.1080/1088937x.2017.1303754
- Hansen, K. L. (2015). Ethnic discrimination and health: the relationship between experienced ethnic discrimination and multiple health domains in Norway's rural Sami population. *Int J Circumpolar Health*, 74, 25125. doi:10.3402/ijch.v74.25125
- Hansen, K. L., Melhus, M., Hogmo, A., & Lund, E. (2008). Ethnic discrimination and bullying in the Sami and non-Sami populations in Norway: the SAMINOR study. *Int J Circumpolar Health*, 67(1), 97-113.
- Hansen, K. L., Melhus, M., & Lund, E. (2010). Ethnicity, self-reported health, discrimination and socio-economic status: a study of Sami and non-Sami Norwegian populations. *Int J Circumpolar Health*, 69(2), 111-128.
- Hansen, K. L., Minton, S. J., Friberg, O., & Sorlie, T. (2016). Discrimination amongst Arctic Indigenous Sami and Non-Sami Populations in Norway. *journal of northern studies* 10(2), 45-84.
- Hansen, K. L., & Sorlie, T. (2012). Ethnic discrimination and psychological distress: a study of Sami and non-Sami populations in Norway. *Transcult Psychiatry*, 49(1), 26-50. doi:10.1177/13634615111433944
- Hojjati, A., Beavis, A. S. W., Kassam, A., Choudhury, D., Fraser, M., Masching, R., & Nixon, S. A. (2017). Educational content related to postcolonialism and indigenous health inequities recommended for all rehabilitation students in Canada: a qualitative study. *Disabil Rehabil*, 1-11. doi:10.1080/09638288.2017.1381185
- Hoogeveen, D. (2015). Sub-surface property, free-entry mineral staking and settler colonialism in Canada. *Antipode*, 47(1), 121-138. doi:10.1111/anti.12095
- Jämte, J. (2013). *Antirasismens många ansikten*. Statsvetenskapliga institutionen. Umeå universitet.
- Jeannotte, M. S. (2017). Caretakers of the Earth: integrating Canadian Aboriginal perspectives on culture and sustainability into local plans. *International Journal of Cultural Policy*, 23(2), 199-213. doi:10.1080/10286632.2017.1280784

- Jones, J., Nix, N. A., & Snyder, E. H. (2014). Local perspectives of the ability of HIA stakeholder engagement to capture and reflect factors that impact Alaska Native health. *Int J Circumpolar Health*, 73, 24411. doi:10.3402/ijch.v73.24411
- Jonsson, S. (2016). Where humanism finds its ends: lessons from Pia Arke and Katarina Pirak Sikku on the difficulty of narrating the Arctic. *Studies in Travel Writing*, 20(3), 226-236. doi:10.1080/13645145.2016.1212502
- Kaiser, N., Ruong, T., & Renberg, E. S. (2013). Experiences of being a young male Sami reindeer herder: a qualitative study in perspective of mental health. *Int J Circumpolar Health*, 72, 20926. doi:10.3402/ijch.v72i0.20926
- Koptseva, N. (2014). Expert analysis of the main trends of Northern Siberia's indigenous small-numbered peoples economic development. *Economic Annals-XXI*, 11-12, 93-96.
- Larsen, L. S., Normann, H. K., & Hamran, T. (2016). Collaboration between Sami and non-Sami formal and family caregivers in rural municipalities. *Ethnic and Racial Studies*, 39(5), 821-839. doi:10.1080/01419870.2015.1080382
- Larsen, R. K., Raitio, K., Stinnerborn, M., & Wik-Karlsson, J. (2017). Sami-state collaboration in the governance of cumulative effects assessment: A critical action research approach. *Environmental Impact Assessment Review*, 64, 67-76. doi:10.1016/j.eiar.2017.03.003
- Lawrence, R., & Mörkenstam, U. (2012). Självbestämmande genom myndighetsutövning? Sametingets dubbla roller. *Statsvetenskaplig tidskrift*, 114(2).
- Lehtinen, A. A. (2012). Politics of decoupling: Breaks between Indigenous and imported senses of the Nordic North. *Journal of Cultural Geography*, 29(1), 105-123. doi:10.1080/08873631.2012.655031
- McCartney, S. (2016). Re-Thinking Housing: From Physical Manifestation of Colonial Planning Policy to Community-Focused Networks. *Urban Planning*, 1(4), 20-31. doi:10.17645/up.v1i4.737
- McLean, S. (2013a). The whiteness of green: Racialization and environmental education. *Canadian Geographer*, 57(3), 354-362. doi:10.1111/cag.12025
- McPhail-Bell, K., Fredericks, B., & Brough, M. (2013). Beyond the accolades: a postcolonial critique of the foundations of the Ottawa Charter. *Glob Health Promot*, 20(2), 22-29. doi:10.1177/1757975913490427
- Miles, R. (1989). *Racism*: Routledge.
- Mörkenstam, U. (1999). *Om "Lapparnes privilegier"* Stockholm: Statsvetenskapliga institutionen.
- Ness, T. M., Enmarker, I., & Hellzén, O. (2013). Experiences of being old and receiving home nursing care. Older South Sami narrations of their experiences—An interview study. *Open Journal of Nursing*, 03(01), 1-7. doi:10.4236/ojn.2013.31001
- Neufeld, D. (2016). Our land is our voice: First nation heritage-making in the tr'ondëk/klondike. *International Journal of Heritage Studies*, 22(7), 568-581. doi:10.1080/13527258.2016.1182051
- Nutti, Y. J. (2013). Indigenous teachers' experiences of the implementation of culture-based mathematics activities in Sámi school. *Mathematics Education Research Journal*, 25(1), 57-72. doi:10.1007/s13394-013-0067-6
- Nystad, K., Spein, A. R., Balto, A. M., & Ingstad, B. (2017). Ethnic identity negotiation among Sami youth living in a majority Sami community in Norway. *Int J Circumpolar Health*, 76(1), 1316939. doi:10.1080/22423982.2017.1316939
- Ombudsmannen mot etnisk diskriminering. (2008). *Diskriminering av samer – samers rättigheter ur ett diskrimineringsperspektiv*. Stockholm.
- Omma, L., Holmgren, L. E., & Jacobsson, L. H. (2011). Being a Young Sami in Sweden - Living Conditions, Identity and Life Satisfaction. *journal of northern studies*, 1, pp. 9-28.
- Omma, L., Jacobsson, L. H., & Petersen, S. (2012). The health of young Swedish Sami with special reference to mental health. *International Journal of Circumpolar Health*, 71(1). doi:10.3402/ijch.v71i0.18381

- Omma, L., & Petersen, S. (2015). Health-related quality of life in indigenous Sami schoolchildren in Sweden. *Acta Paediatr*, 104(1), 75-83. doi:10.1111/apa.12786
- Omma, L., & Sandlund, M. (2015). Alcohol use in young indigenous Sami in Sweden. *Nord J Psychiatry*, 69(8), 621-628. doi:10.3109/08039488.2015.1028437
- Omma, L., Sandlund, M., & Jacobsson, L. (2013). Suicidal expressions in young Swedish Sami, a cross-sectional study. *Int J Circumpolar Health*, 72. doi:10.3402/ijch.v72i0.19862
- Palmater, P. (2016). Shining Light on the Dark Places: Addressing Police Racism and Sexualized Violence against Indigenous Women and Girls in the National Inquiry. *Canadian Journal of Women and the Law*, 28(2), 253-284. doi:10.3138/cjwl.28.2.253
- Paquette, J., Beaugregard, D., & Gunter, C. (2017). Settler colonialism and cultural policy: the colonial foundations and refoundations of Canadian cultural policy. *International Journal of Cultural Policy*, 23(3), 269-284. doi:10.1080/10286632.2015.1043294
- Paradies, Y. (2006). Defining, conceptualizing and characterizing racism in health research. *Critical Public Health Nursing*, 16(2), 143-157.
- Proulx, C. (2014). Colonizing surveillance: Canada constructs an indigenous terror threat. *Anthropologica*, 56(1), 83-100.
- Reading, J., Loppie, C., & O'Neil, J. (2016). Indigenous health systems governance: From the Royal Commission on Aboriginal Peoples (RCAP) to Truth and Reconciliation Commission (TRC). *International Journal of Health Governance*, 21(4), 222-228. doi:10.1108/IJHG-08-2016-0044
- Regeringskansliet. (2016). Samlat grepp mot rasism och hatbrott.
- Sameradion. (2008). Hård kritik från Europarådet - igen. Retrieved from <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=1877135>
- Sameradion & SVT Sápmi. (2011). Europarådet kräver bättring. Retrieved from <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=4748183>
- Sameradion & SVT Sápmi. (2014). TV4 svarar på kritik mot samesketch. Retrieved from <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=5797418>
- Sameradion & SVT Sápmi. (2016). Ny FN-kritik mot svensk samepolitik. Retrieved from <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=6517193>
- Sameradion & SVT Sápmi. (2018). Politiker förklarar sitt kontroversiella inlägg på sociala medier. Retrieved from <https://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2327&artikel=7036547>
- Sameradion & SVT Sápmi, & SVT-Sápmi. (2017). #Vardagsrasismmotnigsomsame - berättelser om hur vardagsrasismen mot samer ser ut idag.
- Sametinget. (2018a). Rasism. Retrieved from <https://www.sametinget.se/rasism>
- Sametinget. (2018b). Statistik från sameröstlängden. Retrieved from <https://www.sametinget.se/6434>
- Saramo, S. (2016). Unsettling Spaces: Grassroots Responses to Canada's Missing and Murdered Indigenous Women During the Harper Government Years. *Comparative American Studies*, 14(3-4), 204-220. doi:10.1080/14775700.2016.1267311
- Sehlin MacNeil, K. (2015). Shafted: a case of cultural and structural violence in the power relations between a Sami community and a mining company in northern Sweden. *Ethnologia Scandinavica*, 45, 73-88.
- Siddiqi, A., Shahidi, F. V., Ramraj, C., & Williams, D. R. (2017). Associations between race, discrimination and risk for chronic disease in a population-based sample from Canada. *Social Science and Medicine*, 194, 135-141. doi:10.1016/j.socscimed.2017.10.009
- Stoor, J. P. A. (2016). *Kunskapssammanställning om samers psykosociala ohälsa*. Kiruna: Sametinget.
- Stoor, J. P. A., Kaiser, N., Jacobsson, L., Renberg, E. S., & Silviken, A. (2015). "We are like lemmings": making sense of the cultural meaning(s) of suicide among the indigenous Sami in Sweden. *International Journal of Circumpolar Health*, 74(1). doi:10.3402/ijch.v74.27669
- Todorova, M. (2016). Co-created learning: Decolonizing journalism education in Canada. *Canadian Journal of Communication*, 41(4), 673-692.

- Tupper, J. A. (2014). The possibilities for reconciliation through difficult dialogues: Treaty education as peacebuilding. *Curriculum Inquiry*, 44(4), 469-488. doi:10.1111/curi.12060
- Turi, A. L., Bals, M., Skre, I. B., & Kvernmo, S. (2009). Health service use in indigenous Sami and non-indigenous youth in North Norway: a population based survey. *Bmc Public Health*, 9, 378. doi:10.1186/1471-2458-9-378
- Wilson, N. J. (2014). Indigenous water governance: Insights from the hydrosocial relations of the Koyukon Athabascan village of Ruby, Alaska. *Geoforum*, 57, 1-11. doi:10.1016/j.geoforum.2014.08.005
- Woo, B. (2017). Racial Discrimination and Mental Health in the USA: Testing the Reverse Racism Hypothesis. *J Racial Ethn Health Disparities*. doi:10.1007/s40615-017-0421-6
- Wotherspoon, T. (2014). Seeking reform of indigenous education in Canada: Democratic progress or democratic colonialism? *AlterNative*, 10(4), 323-339. doi:10.1177/117718011401000402

Appendix A

Svar på webbenkät om samers utsatthet för rasism i Sverige

Information om de respondenter som svarat på nyckelfrågan ”har du varit utsatt för rasism?”
De är födda på: 20-talet: 115, 90-talet: 158, 80-talet: 134, 70-talet: 132, 60-talet: 110, 50-talet: 118, 40-talet och äldre: 26.

Könsfördelning:

SVARSVAL	SVAR	
▼ Kvinna	58,82%	437
▼ Man	34,72%	258
▼ Annat	4,58%	34
▼ Vill ej svara	1,88%	14
TOTALT		743

Figur 1 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

De län som samerna uppgav att de bodde i:

Norrbottnens län: 284, Västerbottens län: 131, Jämtlands län: 63, Stockholms län: 53, Västra Götalands län: 42, Skåne län: 32, Uppsala län: 25, Utanför Sverige: 23, Dalarnas län: 15, Övriga län (under 15 svarande per län): 80

Utbildningsnivåer:

SVARSVAL	SVAR	
▼ Universitet eller högskola 3 år eller längre	37,57%	281
▼ 3-4 årigt gymnasium eller motsvarande	23,40%	175
▼ Grundskola, sameskola, folkskola eller motsvarande	16,84%	126
▼ Universitet eller högskola 2,5 år eller kortare	9,76%	73
▼ 2-årigt gymnasium, yrkesskola eller motsvarande	7,22%	54
▼ Samernas utbildningscentrum, Folkhögskola	3,07%	23
▼ Annat (fritext-svar):	Svar 2,01%	15
▼ Realskola, flickskola eller motsvarande	0,13%	1
TOTALT		748

Figur 2 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

Inkomst per månad före skatt:

SVARSVAL	SVAR
▼ 0 - 4999 kronor	15,30% 114
▼ 5 000 – 13 999 kronor	15,17% 113
▼ 14 000 – 21 999 kronor	12,08% 90
▼ 22 000 – 31 999 kronor	21,21% 158
▼ 32 000 – 50 999 kronor	21,61% 161
▼ 51 000 kronor eller mer	7,52% 56
▼ Vill inte svara	7,11% 53
TOTALT	745

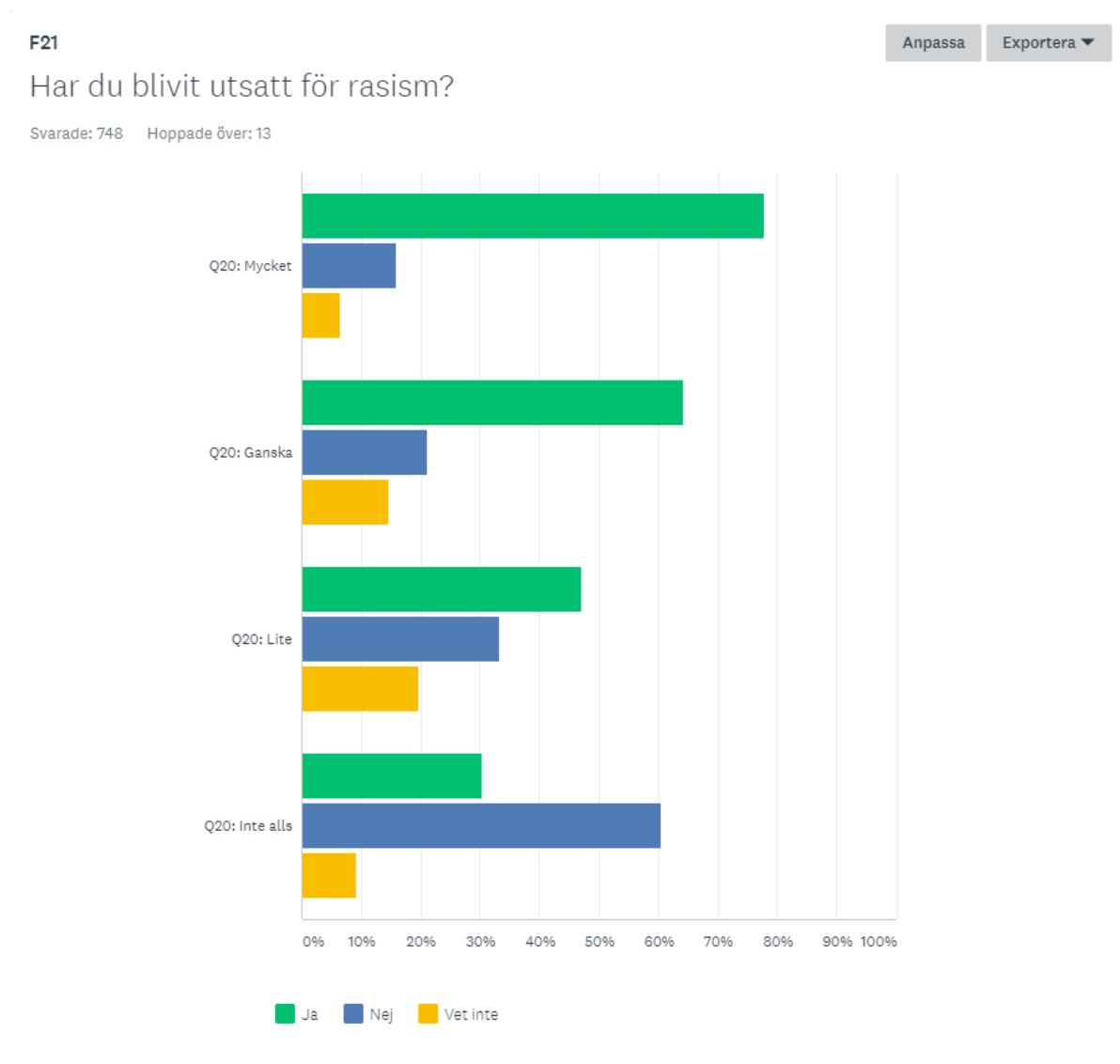
Figur 3 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

Antalet svarande som är medlem i en sameby:

SVARSVAL	SVAR
▼ Nej - är ej medlem i en sameby	55,35% 414
▼ Fjällsameby	31,55% 236
▼ Skogssameby	7,62% 57
▼ Vet ej	4,81% 36
▼ Koncessionssameby	0,67% 5
TOTALT	748

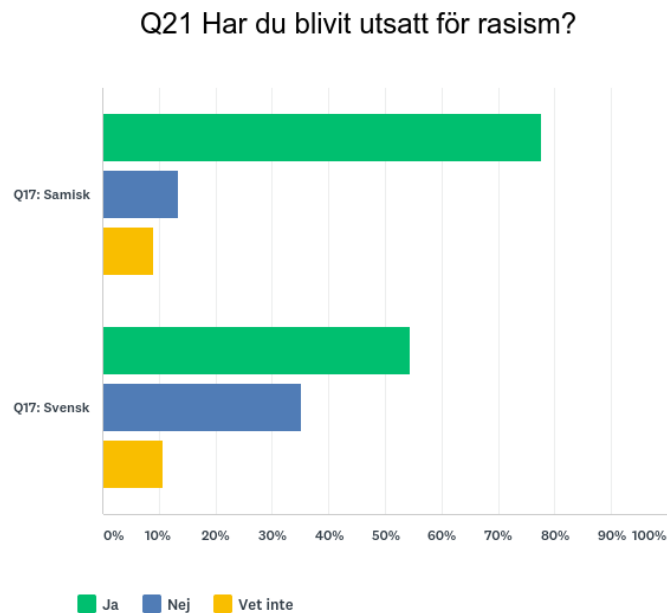
Figur 4 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

1. "Har du blivit utsatt för rasism?" ställdes mot frågan "Hur öppen är du med din samiska identitet?". Här framträder ett mönster som visar att ju öppnare samer är med sin samiska identitet möter större grader av rasism. Av de samer som är mycket öppna med sin identitet säger 78 % att de blir utsatt för nedsättande behandling eller att de blir begränsade i sina mänskliga rättigheter. För de med ganska öppen identitet är siffran 64 %, de som är lite öppna med sin samiska identitet ligger siffran på 47 %, och de som inte alls är öppna med sin samiska identitet är den siffran 30 %.

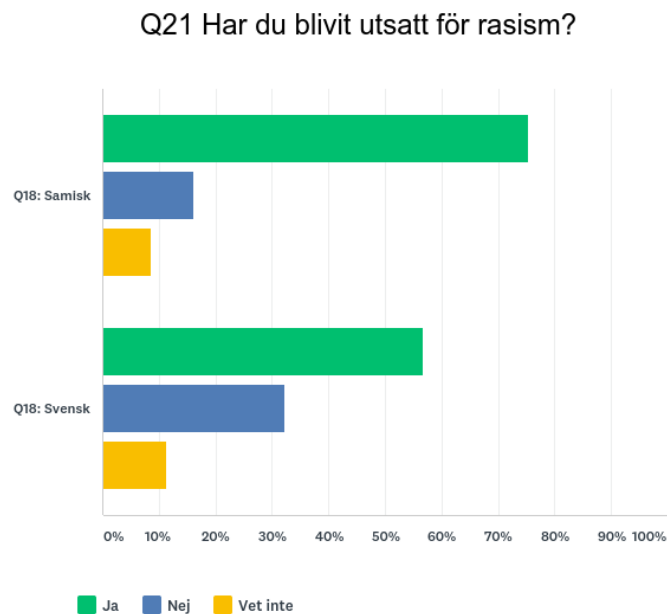

Figur 5 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

Samma mönster framkommer när frågan ”Har du blivit utsatt för rasism?” Ställs mot frågan ”Vilken etnicitet har din mor?” samt ”Vilken etnicitet har din far?”

Figur 12 har du blivit utsatt för rasism ställs mot vilken etnicitet har din far? Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

Figur 6 har du blivit utsatt för rasism ställs mot frågan Vilken etnicitet har din mor? Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

Samma mönster framträder på samtliga frågor kring språk: Vad talar/talade din mormor/morfar, din farmor/farfar, mamma/pappa, samt vad talade du? De samisktalande eller med samisktalande släktingar uppvisar högre grad av utsatthet för rasism jämfört med de svensktalande.

Trenden är alltså att om en har samiska släktingar i familjen eller ser sig själv som same, eller har det samiska språket i familjen eller talar samiska själv – så blir en mer utsatt för negativ behandling eller blir begränsad i tillgången i sina mänskliga rättigheter (diskriminerad) på grund av att en är same.

2. ”Har du blivit utsatt för rasism?” ställdes mot frågan ”Är du medlem i en sameby?” och då framträder också ett tydligt mönster: nästan 9/10 samebymedlemmar upplever att de är utsatta för rasism, medan motsvarande siffra är 6/10 för icke samebymedlemmar.

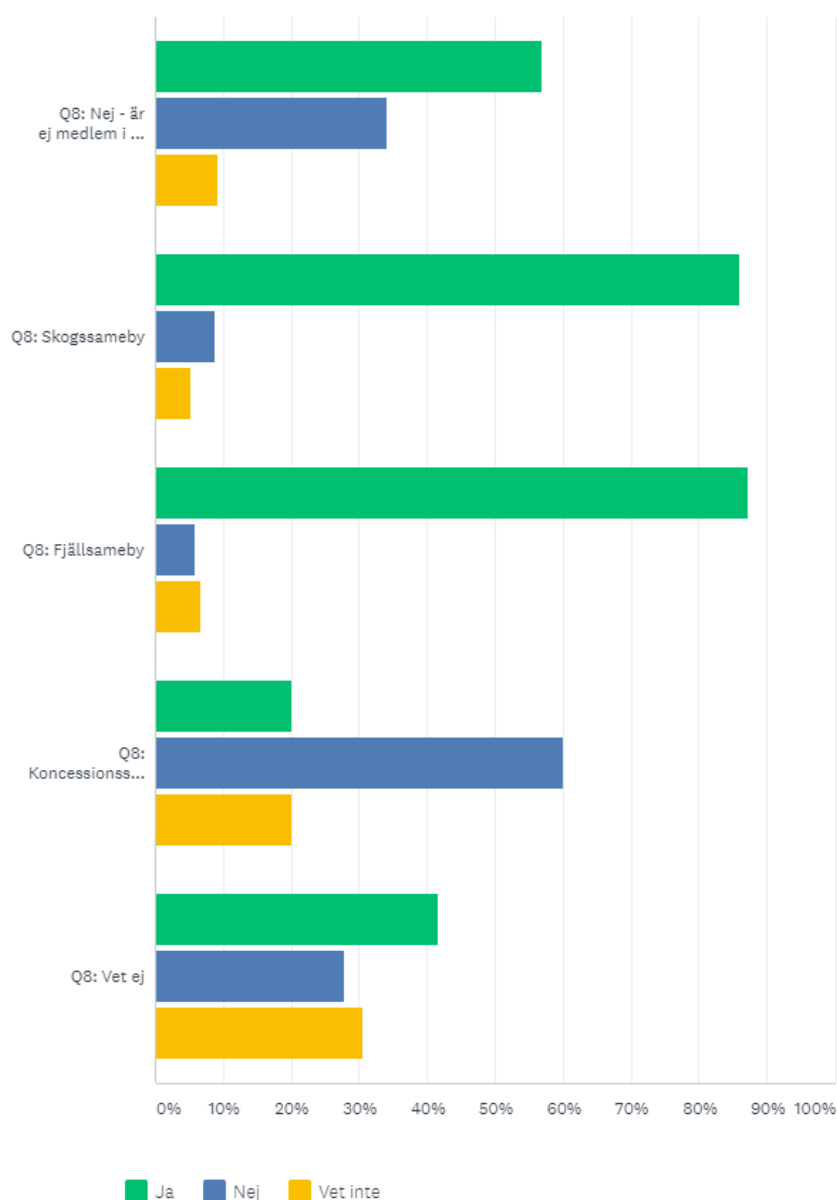
F21

Anpassa

Exportera ▼

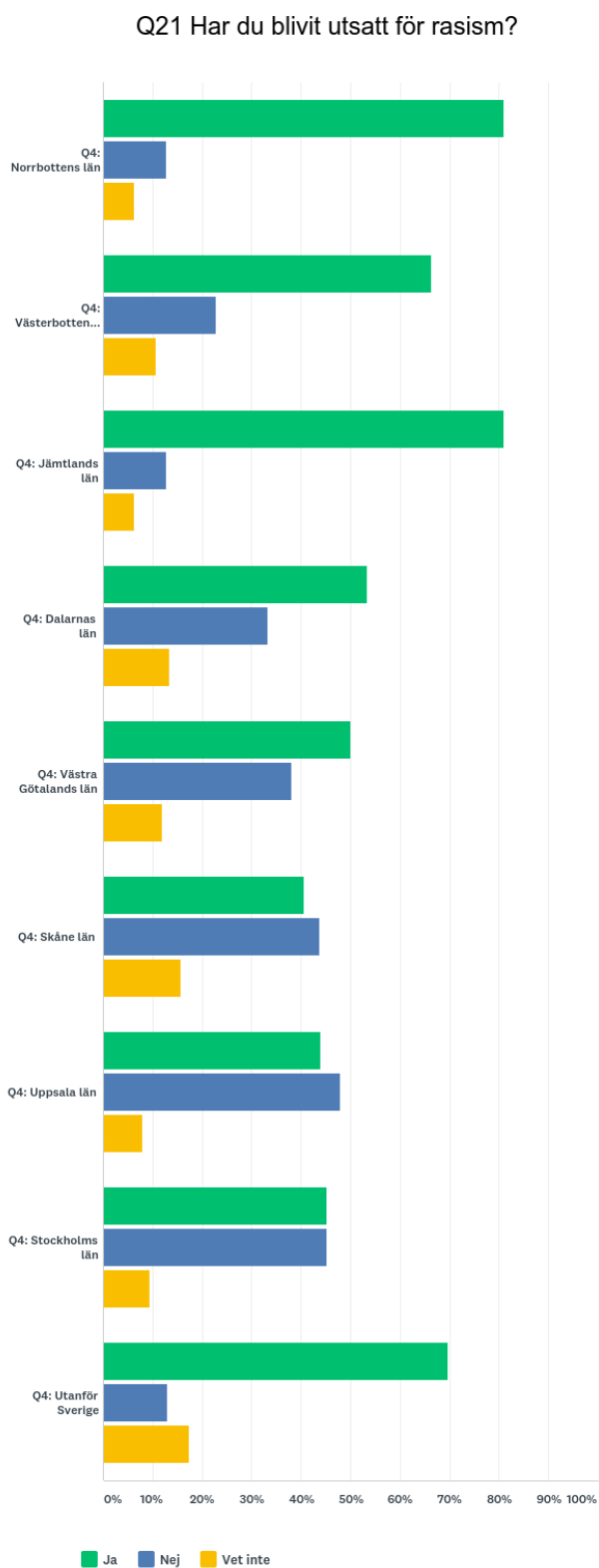
Har du blivit utsatt för rasism?

Svarade: 748 Hoppade över: 98

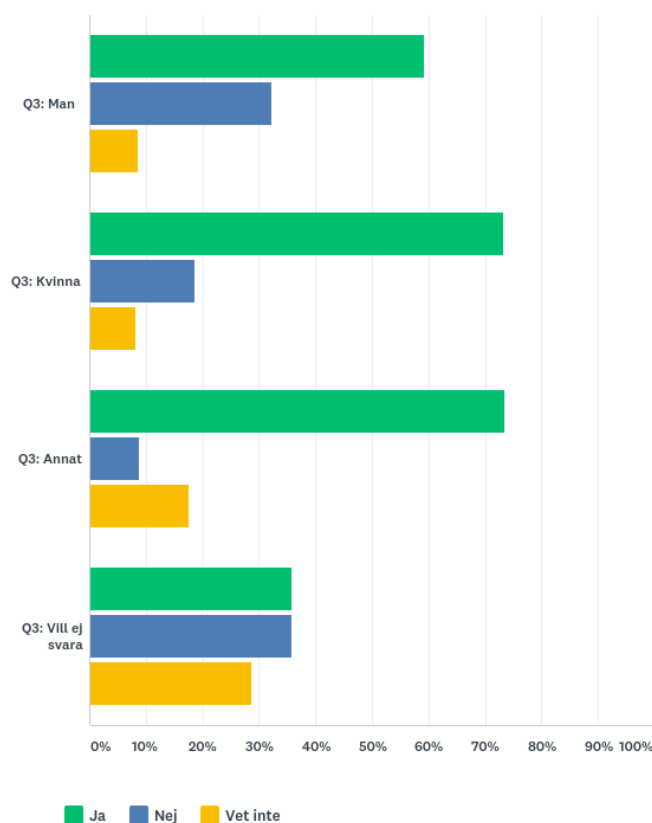
Figur 74 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

Då frågan ”Har du blivit utsatt för rasism?” ställs mot frågan ”Vilket län bor du i?” visar det att andelen svarande samer som känner sig utsatta för rasism är väldigt hög i de nordligare länen.

Figur 85 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

Q21 Har du blivit utsatt för rasism?

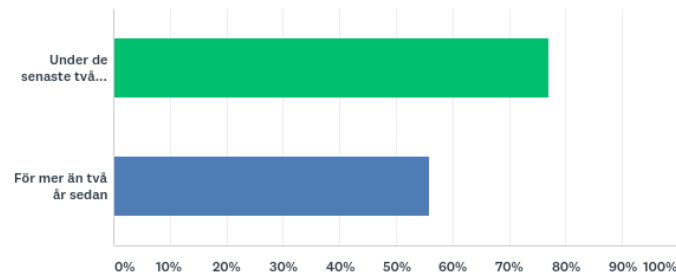

Figur 16 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

Vilken könsidentitet har du? Man (258 svarande), Kvinna (437 svar), Annat (34 svar), Vill ej svara (14 svar). Ställdes mot frågan har du blivit utsatt för rasism? 59 % av männen känner att de har varit utsatta för rasism. 73 % av kvinnorna känner att de varit utsatta för rasism. Av de som inte valt en binär könsidentitet (man/kvinna) uppger att 74 % att de varit utsatt för rasism.

På frågan ”När har du blivit utsatt för rasism?” svarade 468 respondenter. 360 svarade att de blivit utsatta för rasism de senaste två åren. (76,92%). 261 svarade att de blivit utsatta för rasism för mer än två år sedan. (55,77%).

Q22 När har du blivit utsatt för rasism? Det är möjligt att välja flera svarsalternativ.

Figur 9 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

På frågan ”Hur ofta har du varit utsatt för rasism?” svarade 468 respondenter.

Av de som inte är med i en sameby svarar 15 % att de utsätts för rasism ofta. 49 % svarar att de varit utsatta ibland. 36 % svarar att de utsatts någon enstaka gång.

Av de som är med i skogssamebyar svarar 35 % att de ofta är utsatta för rasism. 30 % svarar att de är utsatta ibland. 35 % svarar att de är utsatta någon enstaka gång.

Av de som är medlemmar i fjällsamebyar svarar 23 % att de är ofta utsatta för rasism. 53 % säger att de är utsatta ibland, och 24 % säger att de är utsatta någon enstaka gång.

För de som säger att de är med i koncessionssameby eller att de inte vet om de är medlem är det bara tretton svarande vilket gör det vanskligt att dra några slutsatser om deras svar.

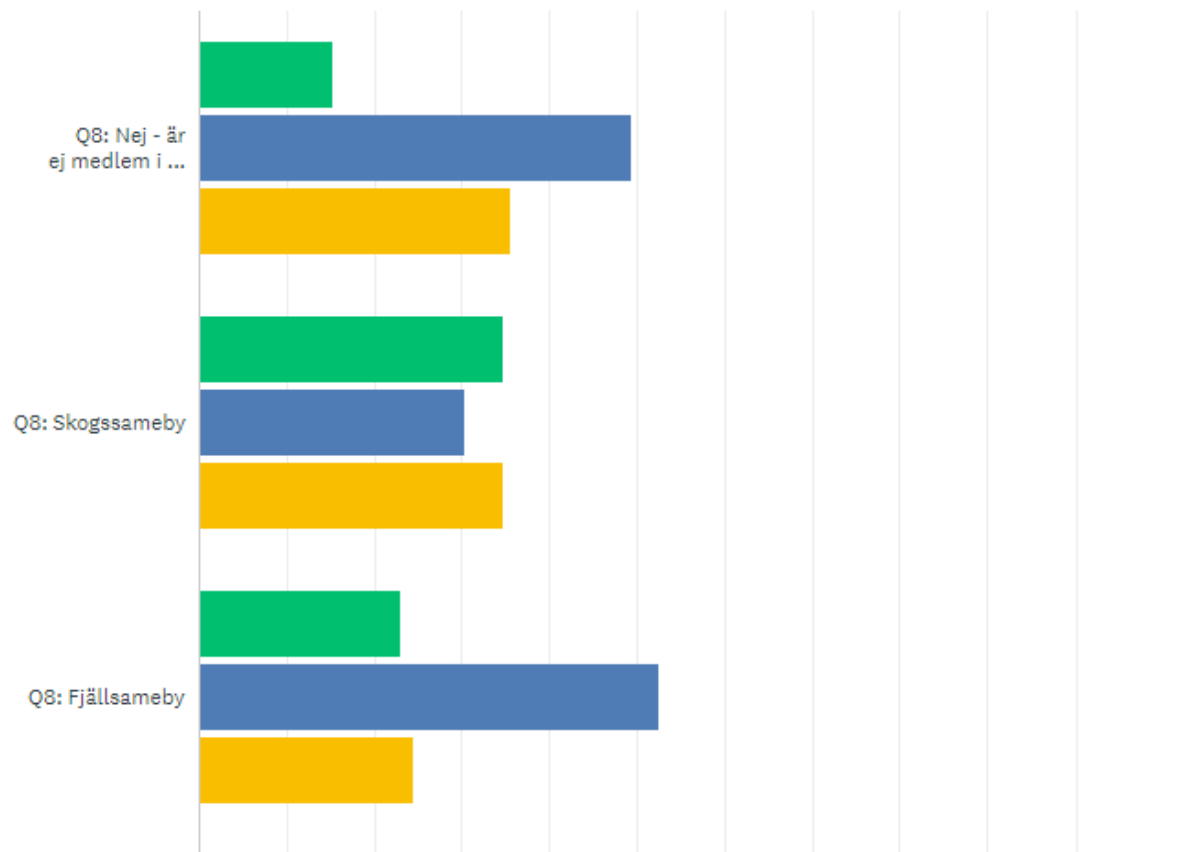
F23

Anpassa

Exportera ▼

Hur ofta har du varit utsatt för rasism?

Svarade: 468 Hoppade över: 378

Figur 18 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

Svar på frågan: ”Var blev du utsatt för rasism?”

SVARSVAL	SVAR	
▼ I skolan	58,12%	272
▼ Sociala medier / internetforum	55,77%	261
▼ I lokalsamhället	54,06%	253
▼ Arbetslivet	53,21%	249
▼ Under arbete med renar	28,63%	134
▼ I media	27,14%	127
▼ I möte med det offentliga/myndigheter (till exempel: trafikverket, kommuner, naturvårdsverket).	26,50%	124
▼ Inom politiken	22,44%	105
▼ Renar blev plågade eller trakasserade i naturen	19,66%	92
▼ På butiken eller vid ett restaurangbesök	19,44%	91
▼ Annan plats på internet	18,80%	88
▼ På en samisk mötesplats (festival, språkbud, kulturplats eller liknande).	18,16%	85
▼ Inom ideellt arbete / organisationer	17,95%	84
▼ Annan plats (fritext-svar):	Svar 14,32%	67
▼ Inom sjukvården	12,82%	60
▼ På universitetet	12,18%	57
▼ I kontakt med polisen	9,19%	43
▼ I samband med jobbsökan	8,97%	42
▼ Då du skulle ta banklån	4,91%	23
▼ Inom äldreomsorgen	4,49%	21
▼ I samband med att hyra/köpa bostad	2,99%	14
Totalt antal svarande: 468		

Figur 19 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

Svar på frågan: ”Vem utsatte dig för rasism?”

SVARSVAL	SVAR	
▼ En eller flera icke-samer	64,74%	303
▼ Klasskompisar/Studenten	51,07%	239
▼ Okänd	40,60%	190
▼ Offentligt anställd (person som jobbar på en myndighet, kommunen, sjukvården, polisen eller liknande).	38,25%	179
▼ Arbetskollega	38,03%	178
▼ En eller flera andra samer	26,71%	125
▼ Lärare	26,50%	124
▼ Annan anställd	24,57%	115
▼ Vänner	22,65%	106
▼ Annan person (fritext-svar):	Svar 12,82%	60
▼ Familj	8,12%	38
Totalt antal svarande: 468		

Figur 20 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

3. På frågan om ”När du har blivit utsatt för rasism, känner du att det finns något som skyddat dig mot dess effekter och fått dig att må bättre?” är det tre mest valda svarsalternativen: 1. Mina samiska värderingar. 2. Min släkt. 3. Mina vänner. Detta är också vad forskningen kallar för resiliensfaktorer. Det finns alltså anledning att tro att dessa resiliensfaktorer är viktiga även för samer i Sverige – något som tidigare inte är utforskat.

SVARSVAL	SVAR	
▼ Mina samiska värderingar	63,81%	298
▼ Min släkt	62,96%	294
▼ Mina vänner	54,82%	256
▼ Att kunna medverka i samiska traditioner	46,68%	218
▼ Att vara med på samiska evenemang (till exempel festivaler, marknader, utbildningar).	35,97%	168
▼ Att vara med i en samisk organisation	29,12%	136
▼ Mitt språk	27,19%	127
▼ Mitt yrke	19,27%	90
▼ Något annat (fritext-svar):	Svar 15,85%	74
▼ Vet ej	8,78%	41
▼ Kontakt med sjukvården	2,14%	10
Totalt antal svarande: 467		

Figur 21 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

Vad har då samer i Sverige för alternativ när de vill få slut på den rasism som de upplever? 444 personer svarade på flervalsfrågan ”Gjorde du någonting för att få slut på rasismen?”

SVARSVAL	SVAR	
▼ Ja, jag sa ifrån.	56,31%	250
▼ Nej, jag tycker inte det lönar sig att anmäla	29,05%	129
▼ Ja, jag sökte stöd hos en vän.	25,45%	113
▼ Nej, jag kände inte att jag kunde inte påverka situationen	25,23%	112
▼ Nej, jag orkade inte göra någonting	25,23%	112
▼ Ja, jag undviker numera liknande situationer.	21,62%	96
▼ Ja, jag sökte stöd hos en släkting.	20,72%	92
▼ Nej, jag visste inte vart jag skulle vända mig	15,09%	67
▼ Ja, jag lyfte det i sociala medier.	14,64%	65
▼ Ja, jag döljer min etnicitet.	9,91%	44
▼ Ja, jag umgås numera endast med samer.	9,68%	43
▼ Ja, jag polisanmälde händelsen.	7,88%	35
▼ Ja, jag tog till våld.	5,86%	26
▼ Ja, jag anmälde händelsen till Diskrimineringsombudsmannen.	2,70%	12
▼ Ja, jag sjukskrev mig.	2,48%	11
Totalt antal svarande: 444		

Figur 10 Grafik skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

Appendix B

Webbenkät om samers utsatthet för rasism i Sverige

Enkäten är skapad med hjälp av verktyg från SurveyMonkey Inc. San Mateo, California USA, www.surveymonkey.com.

Introduktion

Hej!

Välkommen till en undersökning som handlar om rasism som samer kan möta i Sverige idag.

Vad är detta?

Detta är en online-enkät som kommer cirkulera på internet i två månader, där samer kan hjälpa till med att kartlägga rasismen som samer kan möta i samhället. Vi önskar sprida enkäten så mycket som möjligt, för att alla ska få en chans att delta en gång.

Varför?

Denna enkät ingår som en del i en större kunskapssammanställning om hur rasismen mot samer i Sverige ser ut. Denna information kan sedan ligga till grund för beslutsfattare för åtgärder som förbättrar situationen. Din medverkan är därför mycket värdefull!

Hur?

Genom att godkänna ditt medverkande längst ner på sidan, hänvisas du till en elektronisk enkät. Enkäten riktar sig till dig som är same, och som är 15 år eller äldre. Enkäten innehåller frågor om din livssituation, och hur du blir och har blivit bemött i samhället.

Enkäten tar cirka 10 minuter att fylla i.

Svaren kommer sedan att bearbetas och sammanställas i en rapport som kommer finnas tillgänglig via Sametinget.

Säkerhet och anonymitet

Enkäten är anonym och medverkan är helt frivillig. Inga svar kan kopplas till dig som individ och inga uppgifter som kan identifiera dig sparas. Du kan när som helst avbryta ditt deltagande. För att avbryta ditt deltagande så stänger du ner webbläsar-fönstret som enkäten är öppen i. De svar som du svarat på till den punkten du väljer att avbryta sparas. Den rå-data som samlas in i enkäten kommer att makuleras när de har bearbetats, senast vid projekttidens slut 2018.

Vi använder oss utav Survey monkey som är ett verktyg för att genomföra webbenkäter på internet. Informationen som samlas in via enkäten sparas därför av Survey monkey och du kan läsa mer om deras regler om datalagring här: [\[Survey monkey privacy policy\]](#). Resultaten kommer enbart att presenteras på gruppnivå. Det betyder att man slår ihop alla svar på samma fråga och presenterar ett gruppresultat, istället för en enskild individs svar.

Enkäten och studien är godkänd enligt den regionala etikprövningsnämnden i Umeå.

Vem är ansvarig?

Vaartoe / Centrum för samisk forskning gör studien på uppdrag av Sametinget.

Forskningsansvarig för enkäten är Per Axelsson på Vaartoe.

Om du har frågor om enkäten och/eller om studien, vänd dig till forskningsassistent Tobias Poggats på +46 90 786 50 26 eller tobias.poggats@umu.se

* 1. Jag har härmed fått information om studien "Rasism mot samer - en kartläggning" och samtycker att delta i studien. Jag vet att min medverkan är frivillig och att mina svar är helt anonyma. Jag är 15 år eller äldre.

☐ Ja

☐ Nej

Bakgrundsfrågor

En same kan ha en mängd olika identiteter, yrken, och bakgrunder. För att bättre kunna förstå rasismen mot samer, och dess effekter, hjälper det oss veta mer om dig. Detta har ingenting att göra med hur mycket eller hur lite same du är.

* 2. Vilket år är du född?

3. Vilken könsidentitet har du?

- ☐ Man
- ☐ Kvinna
- ☐ Annat
- ☐ Vill ej svara

* 4. I vilket län bor du?

* 5. Vilken är den högsta utbildning du har?

☐ Grundskola, sameskola, folkskola eller motsvarande	☐ Samernas utbildningscentrum, Folkhögskola
☐ Realskola, flickskola eller motsvarande	☐ Universitet eller högskola 2,5 år eller kortare
☐ 2- årigt gymnasium, yrkesskola eller motsvarande	☐ Universitet eller högskola 3 år eller längre
☐ 3-4 årigt gymnasium eller motsvarande	
☐ Annat (fritext-svar):	

* 6. Vad är din huvudsakliga inkomstkälla? Du kan kryssa för flera alternativ

- ☐ Arbete
- ☐ Egenföretagare
- ☐ Studielån eller studiebidrag
- ☐ Arbetslöshetsersättning
- ☐ Aktivitetsersättning (praktik inom arbetsförmedlingen eller försäkringskassa)
- ☐ Sjukpenning
- ☐ Sjukersättning
- ☐ Försörjningsstöd (socialbidrag)
- ☐ Ålderspension
- ☐ Annat (fritext-svar):

7. Vilken är din nuvarande inkomst (med inkomst menas här lön, sjukpenning, studiebidrag, sjukersättning/aktivitetsersättning, socialbidrag, pension, etcetera) per månad före skatt? Om du har mycket ojämn inkomst kan du försöka uppskatta ett genomsnitt:

☐ 0 - 4999 kronor	☐ 32 000 – 50 999 kronor
☐ 5 000 – 13 999 kronor	☐ 51 000 kronor eller mer
☐ 14 000 – 21 999 kronor	☐ Vill inte svara
☐ 22 000 – 31 999 kronor	

* 8. Är du medlem i en sameby?

☐ Nej - är ej medlem i en sameby	☐ Koncessionssameby
☐ Skogssameby	☐ Vet ej
☐ Fjällsameby	

Familj, och språkbakgrund

I Sverige bor det folk med olika etnisk bakgrund. Det vill säga att de pratar olika språk och har olika kulturer. Exempel på etnisk bakgrund, eller etnisk grupp, är samisk, norsk eller svensk. Vilka språk talar/talade du, dina föräldrar och mor/far-föräldrar?

* 9. Min farfar talar/talade:

☐ Samiska

☐ Svenska

☐ Annat:

* 10. Min farmor talar/talade:

☐ Samiska

☐ Svenska

☐ Annat

* 11. Min morfar talar/talade:

☐ Samiska

☐ Svenska

☐ Annat

* 12. Min mormor talar/talade:

☐ Samiska

☐ Svenska

☐ Annat

* 13. Min mor talar/talade:

☐ Samiska

☐ Svenska

☐ Annat

* 14. Min far talar/talade:

☐ Samiska

☐ Svenska

☐ Annat

* 15. Jag själv talar:

☐ Samiska

☐ Svenska

☐ Annat

* 16. Vad är din etniska bakgrund?

☐ Samisk

☐ Svensk

☐ Annat

* 17. Vad är din fars etniska bakgrund?

☐ Samisk

☐ Svensk

☐ Annat

* 18. Vad är din mors etniska bakgrund?

☐ Samisk

☐ Svensk

☐ Annat

* 19. Hur definierar du dig själv? (Sätt ett eller flera kryss)

☐ Same

☐ Svensk

☐ Annat

* 20. Hur öppen är du med din samiska identitet?

☐ Mycket

☐ Ganska

☐ Lite

☐ Inte alls

Upplevd rasism

Rasism är uppfattningen att människor på grund av föreställningar om ras, nationellt, kulturellt eller etniskt ursprung, religion, hudfärg eller annat liknande förhållande är väsensskilda från varandra och att vissa sociala grupper är bättre eller sämre på olika sätt.

Rasism kan vara att bli illa behandlad på grund av ens samiska härkomst, eller att inte få tillgång till samma rättigheter och möjligheter som andra i samhället på grund av att man är same.

* 21. Har du blivit utsatt för rasism?

- ☐ Ja
- ☐ Nej
- ☐ Vet inte

Upplevd rasism

Rasism är uppfattningen att människor på grund av föreställningar om ras, nationellt, kulturellt eller etniskt ursprung, religion, hudfärg eller annat liknande förhållande är väsensskilda från varandra och att vissa sociala grupper är bättre eller sämre på olika sätt.

Rasism kan vara att bli illa behandlad på grund av ens samiska härkomst, eller att inte få tillgång till samma rättigheter och möjligheter som andra i samhället på grund av att man är same.

* 22. När har du blivit utsatt för rasism? Det är möjligt att välja flera svarsalternativ.

- ☐ Under de senaste två åren
- ☐ För mer än två år sedan

* 23. Hur ofta har du varit utsatt för rasism?

- ☐ Ofta
- ☐ Ibland
- ☐ Någon enstaka gång

* 24. Kan du ange var du blev utsatt för rasism? Det är möjligt att välja flera svarsalternativ.

☐ Sociala medier / internetforum	☐ Då du skulle ta banklån
☐ På en samisk mötesplats (festival, språkbud, kulturplats eller liknande).	☐ Inom sjukvården
☐ Annan plats på internet	☐ Inom äldreomsorgen
☐ På universitetet	☐ På butiken eller vid ett restaurangbesök
☐ I skolan	☐ I lokalsamhället
☐ Arbetslivet	☐ Inom politiken
☐ I samband med jobbsökan	☐ I media
☐ Inom ideellt arbete / organisationer	☐ I kontakt med polisen
☐ I möte med det offentliga/myndigheter (till exempel: trafikverket, kommuner, naturvårdsverket).	☐ Under arbete med renar
☐ I samband med att hyra/köpa bostad	☐ Renar blev plågade eller trakasserade i naturen
☐ Annan plats (fritext-svar):	

* 25. Kan du ange vem eller vilka som utsatte dig för rasism? Det är möjligt att välja flera svarsalternativ.

☐ Offentligt anställd (person som jobbar på en myndighet, kommunen, sjukvården, polisen eller liknande).	☐ En eller flera icke-samer
☐ Annan anställd	☐ Klasskompisar/Studenter
☐ Okänd	☐ Lärare
☐ Arbetskollega	☐ Vänner
☐ En eller flera andra samer	☐ Familj
☐ Annan person (fritext-svar):	

* 26. Hur påverkad har du blivit av rasismen du utsatts för?

- ☐ Mycket
- ☐ Ganska
- ☐ Lite
- ☐ Inte alls

27. När du blivit utsatt för rasism, känner du att det finns något som skyddat dig mot dess effekter och fått dig att må bättre?

☐ Mina samiska värderingar	☐ Min släkt
☐ Att kunna medverka i samiska traditioner	☐ Mina vänner
☐ Att vara med i en samisk organisation	☐ Kontakt med sjukvården
☐ Mitt språk	☐ Mitt yrke
☐ Att vara med på samiska evenemang (till exempel festivaler, marknader, utbildningar).	☐ Vet ej
☐ Något annat (fritext-svar):	

28. Valfri del: Beskriv den rasism du blivit utsatt för. Vad hände? Finns det något mönster eller har det varit olika varje gång? Om du inte vill skriva något kan du bara lämna den blank. Att fylla i hjälper oss att förstå nyanserna av rasismen i den här kartläggningen.

29. Genom tidigare studier vet vi att det som same kan kännas obekvämt att anmäla till svenska myndigheter som kan sakna den kulturella kunskapen/förståelsen/viljan att förstå den rasism som en har utsatts för. Gjorde du något aktivt för att få slut på rasismen du utsattes för? Det är möjligt att välja flera svarsalternativ.

- ☐ Ja, jag polisanmälde händelsen.
- ☐ Ja, jag anmälde händelsen till Diskrimineringsombudsmannen.
- ☐ Ja, jag sökte stöd hos en vän.
- ☐ Ja, jag sökte stöd hos en släkting.
- ☐ Ja, jag sa ifrån.
- ☐ Ja, jag undviker numera liknande situationer.
- ☐ Ja, jag umgås numera endast med samer.
- ☐ Ja, jag döljer min etnicitet.
- ☐ Ja, jag sjukskrev mig.
- ☐ Ja, jag tog till våld.
- ☐ Ja, jag lyfte det i sociala medier.
- ☐ Nej, jag orkade inte göra någonting
- ☐ Nej, jag tycker inte det lönar sig att anmäla
- ☐ Nej, jag kände inte att jag kunde inte påverka situationen
- ☐ Nej, jag visste inte vart jag skulle vända mig

Jag gjorde något annat (fritext-svar):

Tack!

Tack för din medverkan i enkäten för att kartlägga rasismen mot samer i Sverige! Dina svar kommer sammanställas tillsammans med alla andra som har svarat och resultaten kommer sedan presenteras i en rapport som kommer finnas tillgänglig via Sametinget.

Informationen kan sedan ingå i en grund för beslutsfattare då de tar beslut om åtgärder som förbättrar situationen. Din medverkan har därför varit mycket värdefull för oss!

Enkäten som du har varit med i är helt anonym. Det finns inga möjligheter att dina svar kan kopplas till dig som individ och inga uppgifter som kan identifiera dig sparas.

Att fundera över rasism som en har varit utsatt för kan röra upp mycket känslor, och vara väldigt jobbigt. Tänk därför på att du kan höra av dig till sjukvårdsupplysningen om du vill ha prata med sjukvården. Du kan även anmäla brott till polisen, eller anmäla rasism och etnisk diskriminering som du varit utsatt för till Diskrimineringsombudsmannen.

Sjukvårdsupplysningens telefonnummer 11717

Polisens telefonnummer: 11414

Diskrimineringsombudsmannens telefonnummer: 08 - 120 20 700

30. Har du tankar eller kommentarer på enkäten? Eller annat du vill tillägga?

Emma Stålnacke

Från: Marie Enoksson
Skickat: den 28 september 2018 11:46
Till: DL Styrelsen; Anja Taube; Malin Mäkelä
Kopia: Kansli
Ämne: VB: Redovisning av uppdrag (Ku2016/02633/DISK)
Bifogade filer: Rasism mot samer i Sverige (2018-09-27) med appendix FINAL.pdf

Detta har nu skickats in!
Marie

Från: Marie Enoksson
Skickat: den 28 september 2018 11:34
Till: 'info@levandehistoria.se' <info@levandehistoria.se>
Kopia: 'kulturdepartementet.registrator@regeringskansliet.se' <kulturdepartementet.registrator@regeringskansliet.se>
Ämne: Redovisning av uppdrag (Ku2016/02633/DISK)

Sametinget redovisar härmed sitt uppdrag att kartlägga rasism mot samer i Sverige idag. I genomförandet av uppdraget har Sametinget samrått med Forum för levande historia och Brottsförebyggande rådet. Rapporten kommer även att tryckas.

Enligt uppdrag

Med vänlig hälsning
Marie Enoksson
Kommunikatör
Sametinget